

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΚΒ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 162 • ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1999 • ΤΑΜΟΥΖ - ΑΒ 5759

Υπόθεση Μέρτεν - 40 χρόνια μετά

Του κ. ΑΛΜΠΕΡΤΟΥ ΝΑΡ

ΠΙΝ ΑΠΟ ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ διώχτηκε από τις ελληνικές δικαστικές αρχές ο Γερμανός Μαξ Μέρτεν, που διετέλεσε πολιτικός σύμβουλος του στρατιωτικού διοικητή της Θεσσαλονίκης στην περίοδο της Κατοχής. Η δίκη του είχε συμπέσει με τις συνομιλίες Ζυρί-

χης - Λονδίνου, που οδήγησαν στην ίδρυση ανεξάρτητου κυπριακού κράτους. Παρ' όλα αυτά, κατέλαβε δεσπόζουσα θέση στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων και νομίζω ότι διατηρεί την επικαιρότητά της και μπορεί να μας διδάξει πολλά, ακόμα και σήμερα.

Ο ΜΕΡΤΕΝ, που κατά την κρατούσα τότε αντίληψη άσκησε τα καθήκοντά του κατά τρόπο αλαζονικό και ανταρτικό, δικάστηκε για εγκλήματα σε βάρος Ελλήνων πολιτών, ιδιαίτερα κατά των πενήντα χιλιάδων Εβραίων της Θεσσαλονίκης, που εκτοπίστηκαν και εξοντώθηκαν στα στρατόπεδα του θανάτου. Στο εδώλιο, λοιπόν, ενός ελληνικού δικαστηρίου οδήγηθηκε ένας Γερμανός, για εγκλήματα που κατά την αντίληψη και του ίδιου του γερμανικού λαού τιμωρούνται από νόμους που έχει θεσπίσει το οποιοδήποτε κυρίαρχο κράτος, και όχι από νόμους που επέβαλε η συμμαχική νίκη. Ένας φιλελεύθερος ποινικός κώδικας προβλέπει βέβαια ποινές για φόνους που διαπράττονται «εν συνεργία». Είναι όμως ανεπαρκής για την περίπτωση μίας μαζικής σφαγής, μίας γενοκτονίας που συνετέλεστηκε χάρη στην ενεργοποίηση ενός πολύπλοκου και πολυσύνθετου μηχανισμού και επιβάλλει τη συμμετοχή αρχικών συνεργών κάθε κατηγορίας. Πρέπει επομένως να διερευνηθούν ορισμένοι ενδιάμεσοι σταθμοί, όπως η δημιουργία και η επικράτηση μίας κυρίαρχης ιδεολογίας και ο σχεδιασμός και η εκτέλεση μίας πλήρους σειράς μέτρων από δημόσιες υπηρεσίες και επιτελικά γραφεία. Εκδίδονται λοιπόν ορισμένες διαταγές και κάποιου αναλαμβάνουν να τις εκτελέσουν εξ ολοκλήρου ή εν μέρει. Έτσι το οποιοδήποτε φιλελεύθερο δικαστήριο θα βρεθεί σε φοβερά δύσκολη θέση. Θα κληθεί να κατανείμει ευθύνες και να καθορίσει το βαθμό ενοχής του κάθε εμπλεκόμενου. Εκτός όμως από τις «τεχνικές» αυτές δυσκολίες θα πρέπει να αντιμετωπιστούν και προβλήματα υποκειμενικά, που δεν αποκλείεται να δημιουργήσουν κινδύνους δια-

στροφής της αμεροληψίας, ως προς την εξέταση γεγονότων που από τη φύση τους παρουσιάζουν περιπλοκές. Δεν είναι διόλου εύκολο να εξεταστούν με ψυχραίο και αντικειμενικό τρόπο εγκλήματα τέτοιου μεγέθους. Και πρέπει επίσης να ληφθεί σοβαρά υπόψη και η τάση απόρριψης κάθε συλλογικής ενοχής, όχι μόνο για ψυχολογικούς αλλά και για πολιτικούς λόγους.

ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΛΛΑ, είναι γνωστό ότι στις περισσότερες δίκες εγκληματιών πολέμου παρατηρήθηκε το ίδιο φαινόμενο. Ο κατηγορούμενος προτιμούσε να επιρρίψει την ενοχή σε άτομα άγνωστα ή ανώνυμα, ή σε ηγετικές φυσιογνωμίες που δε βρίσκονται πια στη ζωή, ή σε απρόσωπους μηχανισμούς. Και ο Μέρτεν δεν αποτέλεσε βέβαια εξαίρεση. Και στη δική του περίπτωση κυρίαρχησε το διφορούμενο, η αβεβαιότητα και η από μέρους του προβολή της ευθύνης άλλων. Επιβάλλεται όμως να επισημάνουμε ότι ο Μέρτεν δεν δικάστηκε ως αξιωματούχος των γερμανικών αρχών κατοχής. Δικάστηκε για εγκλήματα που τιμωρούνται από το κοινό ποινικό δίκαιο και της ίδιας του της πατρίδας, και πριν και κατά τη διάρκεια και μετά την κατάργηση του χιτλερικού καθεστώτος. Επιχείρησε βέβαια, όπως και ο κάθε κατηγορούμενος για ανάλογες πράξεις, να σχυρωθεί πίσω από το στερεότυπο δικαιολογητικό της συμμόρφωσης σε διαταγές ανωτέρων. Εγκλήματα όμως τέτοιου μεγέθους δεν νομιμοποιούνται, έστω και αν εκπορεύονται από τους ίδιους τους ανώτατους άρχοντες. Και η συνεργία είναι πράξη καλίστη σε όλες τις νομοθεσίες.

ΘΕΛΩ ΝΑ ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΩ και πάλι ότι το κείμενο αυτό αποσκοπεί στην ενεργοποίηση της μνήμης μας. Και θέλω ακόμα να υπενθυμίσω ότι ο Μέρτεν, μετά την καταδίκη του σε εικοσιπενταετή κάθειρξη και την ύστερα από λίγους μήνες απελευθέρωσή του, συνέχισε την ευδόκιμη ανέλιξη του στη γερμανική κοινωνία, μέχρι του θανάτου του το 1976. Όσο για τον όρο «εγκληματίας πολέμου», που είναι ξανά του συρμού στις μέρες μας, ξέρουμε καλά πως όταν τον διερευνούμε, επιλέγουμε συνειδητά να αναμετρηθούμε με ζητήματα δύσκολα. Και ασφαλώς είναι αδύνατο να αποφύγουμε το κοινότοπο συμπέρασμα. Ότι ο κάθε πόλεμος αναδεικνύει δυστυχώς τους δικούς του εγκληματίες.

[Δημοσιεύτηκε στη *Θεσσαλονίκη* 6.5.1999]

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΟΦΥΛΛΟΥ: Το Μνημείο Ολοκαυτώματος στη μνήμη των Εβραίων της Δράμας. - Holocaust Memorial dedicated to the Jews of Drama.

Το τέλος των εβραϊκών κοινοτήτων στη βουλγαρική ζώνη Κατοχής

Του κ. ΒΑΣΙΛΗ ΠΙΤΖΑΛΕΟΥ

Το τέλος των εβραϊκών κοινοτήτων στη βουλγαρική ζώνη κατοχής, που δημιουργήθηκε τον Απρίλιο του 1941 - με την άδεια των Γερμανών - μεταξύ του ποταμού Στρυμόνα στο νομό Σερρών και της Αλεξανδρούπολης, χαρακτηρίστηκε ως μια από τις πιο «αδιερεύνητες πλευρές του Ολοκαυτώματος»¹. Κανείς από τους Εβραίους των **Σερρών**, της **Δράμας**, της **Καβάλας**, της **Ξάνθης**, της **Κομοτηνής**, της **Αλεξανδρούπολης**, που συνελήφθησαν παράνομα από τις βουλγαρικές αρχές το βράδυ της 3ης Μαρτίου 1943 και συγκεντρώθηκαν προσωρινά σε καπιναποθήκες ελληνικών πόλεων και αργότερα στη νότια Βουλγαρία, δεν επέστρεψε στην πατρίδα ή δεν έδωσε ίχνη ζωής. Στο πλαίσιο της ίδιας επιχείρησης εκτοπισμού εξοντώθηκαν και όλοι οι Εβραίοι των Σκοπίων και της σερβικής πόλης του Pirot, κατεχομένων τότε εδαφών από τους Βούλγαρους, που συνελήφθησαν, επίσης το Μάρτιο του 1943, παράνομα στις πόλεις τους. Για τους ελάχιστους διασωθέντες Ελληνοεβραίους της περιοχής και ολόκληρο τον ελληνικό εβραϊσμό ήταν πραγματικά μυστήριο η απώλεια όλων των εκτοπισμένων ομοθησικών τους, καθώς ένας μικρός αριθμός εκτοπισμένων σε ανάλογες αποστολές από την υπόλοιπη Ελλάδα επέζησε στα στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Αμέσως μετά τον πόλεμο άρχισαν να διατυπώνονται από τους διασωθέντες διάφορες υποθέσεις που επιχειρούσαν να ερμηνεύσουν την απώλεια όλων των Ελληνοεβραίων εκτοπισμένων στη βουλγαρική ζώνη κατοχής. Ο Νίκος Σταυρουλάκης στο βιβλίο του Ερρίκου Σεβίλια «Αθήνα - Άουσβιτς» αναφέρει πως «για πολύ καιρό μετά τον πόλεμο η γενική πεποίθηση ήταν ότι όλοι οι Εβραίοι που είχαν συλληφθεί στη βουλγαρική ζώνη είχαν πνιγεί στο Δούναβη», για να προσθέσει μεταγενέστερη άποψη πως «ορισμένα από τα παλιά ποταμόπλοια ανατράπηκαν με αποτέλεσμα να πνιγούν οι Εβραίοι. Οι επιζήσαντες παραδόθηκαν στους Γερμανούς»². Σε απόφαση του πρωτοδικείου Δράμας το 1962 για την καταβολή αποζημιώσεων σε οικογένεια θυμάτων, γίνεται λόγος για «ομαδική θανάτωση στον ποταμό Δούναβη των μελών της εβραϊκής κοινότητας Δράμας και των άλλων πόλεων»³. Την ίδια εποχή υποστηρίζεται ότι «τους εθανάτωσαν κατ' άλλους μεν διά βιθίσεως των πλοίων κατ' άλλους δε τους απεβίβασαν εις τι

σημείον και τους εξετέλεσαν ομαδικώς διά των πολυβόλων»⁴. Στο **Διδυμότειχο**, μάλιστα, δύο Εβραίοι έμποροι επικαλούνται «πληροφορίες από ομοθησικούς επιζώντες στη Βιέννη»⁵, για να στηρίξουν την ίδια άποψη.

Ανάλογες υποθέσεις και ερμηνείες διατυπώθηκαν και σε ιστορικές εργασίες. Στο σημαντικό έργο του Μόλχο «In Memoriam» αναφέρεται πως «οι μαοίνες δεν έφθασαν ποτέ στον προορισμό τους και αναποδογυρίστηκαν στο Δούναβη»⁶. Η ιστορικός Vicky Tamir υιοθετεί την ερμηνεία του πνιγμού στο Δούναβη, υποθέτοντας ότι οι εκδηλώσεις συμπαραστάσης προς τους Ελληνοεβραίους από Εβραίους στο παραδουνάβιο λιμάνι του Lom, απ' όπου μεταφέρθηκαν με πλοίαρχα στη Βιέννη, η αναγκη εξοικονόμησης χρημάτων από τη μεταφορά, καθώς και η αποφυγή πρόσθετου κόστους οδήγησαν Βούλγαρους και Γερμανούς στο έγκλημα του Δούναβη. Επικαλείται ελληνικές πηγές για τη μαρτυρία ενός Βούλγαρου που «είδε μαοίνες να βουλιάζουν και να μη σώζεται κανείς». Ακόμη στηρίζει τις απόψεις της στις «αντιφατικές» στα-

Ο νεαρός Τσακ Καζίς, από τη Δράμα, εκτοπίστηκε μαζί με τους γονείς και την αδερφή του. Η φωτογραφία βρέθηκε στο αρχείο της «Ανθρακιάς και πρωτοδημοσιεύτηκε στην τοπική εφημερίδα «Χρονικά της Δράμας» από τη Δ. Μαντζιώρη.

τιστικές για τον ακριβή αριθμό των εκτοπισμένων Ελληνοεβραίων που δίνουν Βούλγαροι και Γερμανοί⁷.

Και ο ιστορικός Hagen Fleischner στο βιβλίο του «Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης» σημειώνει, αρχικά συζητώντας, πως «υπάρχουν ενδείξεις ότι ένα τουλάχιστον από τα παραφροσμένα σαπιοκάραβα βυθίστηκε ή ότι το «ξαλάφρωσαν» εν πλω από ένα μέρος τουλάχιστον του ανθρώπινου φορτίου. Οι περισσότεροι έφτασαν στην Τρεμπλίνκα⁸. Δεν αναφέρει όμως τα πιθανά αίτια του αποτρόπαιου εγκλήματος. Τέλος ο Martin Gilbert στο έργο του «Atlas of the Holocaust» υποστηρίζει ότι ένα από τα πλοία ανατράπηκε στο Δούναβη, με εκατοντάδες νεκρούς, χωρίς όμως να δίνει περισσότερα στοιχεία για τις πηγές του⁹.

Μέχρι σήμερα παραμένει ιδιαίτερα ισχυρή η εντύπωση ότι οι Εβραίοι της βουλγαρικής ζώνης κατοχής στη βόρεια Ελλάδα πνίγηκαν στο Δούναβη κατά τη μεταφορά τους το Μάρτιο του 1943, στηρυγμένη σε κάποια φήμη εκείνης της εποχής. Μολονότι η τραγική κατάληξη του εκτοπισμού για το μέσο αναγνώστη είναι η μόνη αλήθεια, αποτελεί καθήκον του ερευνητή για τις ανάγκες της ιστορικής αλήθειας να δώσει κάποιες απαντήσεις συγκεντρώνοντας αξιόπιστα στοιχεία.

Η συμφωνία του Γερμανού πληρεξουσίου Dannecker και του Βούλγαρου ομολόγου του Belev στις 22 Φεβρουαρίου 1943, «για τον εκτοπισμό των πρώτων 20.000 Εβραίων από τις νεοαποκτηθείσες βουλγαρικές χώρες της Θράκης και της Μακεδονίας [ενν. της περιοχής των Σκοπίων]», περιελάμβανε εννιά βασικά σημεία.

Ανάμεσα σ' αυτά δεν προέβλεπε τη μεταφορά Εβραίων μέσω Δούναβη, αλλά γινόταν λόγος αποκλειστικά για τη χρησιμοποίηση τρένων, ύστερα από συμφωνία των κρατικών σιδηροδρόμων της Γερμανίας και της Βουλγαρίας (άρθρο 7). Για τους Ελληνοεβραίους που θα συγκεντρώνονταν σε καπναποθήκες της νότιας Βουλγαρίας, στις πόλεις Gorna Dzhumaya και Dupnitsa, καθοριζόταν ότι έπρεπε οπωσδήποτε να αναχωρήσουν μέχρι τις 15 Απριλίου για τις «ανατολικές επαρχίες του Γ' Ράιχ» (άρθρο 2). Οι Γερμανοί απαιτούσαν λεπτομερείς λίστες από τις βουλγαρικές αρχές για τους εκτοπιζόμενους Εβραίους και άφηναν ανοιχτό το ζήτημα της συμμετοχής και γερμανικής φρουράς κατά τη μεταφορά (άρθρο 5)¹⁰.

Η διάταξη των προσωρινών στρατοπέδων κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής προς τη Σόφια και το προκαθορισμένο δρομολόγιο Γκόρνα Τζουμαγιά - Ντούπνιτσα - Σόφια - Λομ δείχνουν ότι πριν από την υπογραφή της συμφωνίας αποφασίστηκε η μεταφορά των Ελληνοεβραίων της βουλγαρικής ζώνης κατοχής και των Εβραίων του Piroto, σερβικής πόλης που βρισκόταν στα χέρια των Βουλγάρων, να πραγματοποιηθεί με πλοία από την παραδουνάβια πόλη του Lom προς τη Βιέννη (ανάλογη διαδρομή από τα λιμάνια του Λομ και του Σάμοβιτ στο Δούναβη επέλεξαν οι Γερμανοί και ο Belev, την άνοιξη του 1943, για τον εκτοπισμό των Εβραίων της Βουλγαρίας που τελικά δεν πραγματοποιήθηκε)¹¹. Παράλληλα αποφασίστηκε η μεταφορά των Εβραίων από τα Σκόπια, στο πλαίσιο της ίδιας γερμανικής επιχείρησης - εξόντωσης, να γίνει με τρένα μέσω Ζάγκρεμπ - Βιέννης. Τελικός προορισμός όλων ήταν το στρατόπεδο εξόντωσης της Τρεμπλίνκα.

Γιατί επέλεξαν διαφορετική διαδρομή για τους Εβραίους της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης; Γερμανοί και Βούλγαροι δεν επιθυμούσαν να διέλθουν τα τρένα με τους Έλληνες υπηκόους εβραϊκού θρησκευματος από την ελληνική επικράτεια, για να αποφύγουν τις αντιδράσεις της ελληνικής κυβέρνησης, που δεν αναγνώριζε την κατοχή ελληνικού εδάφους από τους Βούλγαρους (άρα και τις αποφάσεις τους για Έλληνες υπηκόους), και για να διατηρήσουν τη μυστικότητα της επιχείρησης. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι βουλγαρικές αρχές, ακολουθώντας τις οδηγίες των Γερμανών, προσπάθησαν να εξαπατήσουν τους εκτοπιζόμενους Εβραίους, (παρα)πληροφωρώντας τους στα προσωρινά στρατόπεδα συγκέντρωσης της Νότιας Βουλγαρίας ότι θα μεταφέρονταν σε λιμάνια της Αδριατικής και της Μαύρης Θάλασσας, για να κατευθυνθούν προς την Παλαιστίνη ύστερα από συνεννόηση με τους Βρετανούς¹².

Στις 18 και 19 Μαρτίου 1943 τα τρένα με τους Ελληνοεβραίους και τους Σέρβους Εβραίους σταμάτησαν στη Σόφια για την οριστική καταμέτρηση, από την οποία θα προέκυπτε και το κόστος μεταφοράς που θα ε-

πιβάρυνε αποκλειστικά τη βουλγαρική πλευρά (τα χορήματα θα προέρχονταν από τη λεηλατημένη εβραϊκή περιουσία). Οι λίστες έφθασαν πιθανόν και στη γερμανική προεβρία στη Σόφια, όπως άλλωστε προέβλεπε η συμφωνία Dannecker - Belev. Στο βουλγαρικό λιμάνι του Λομ οι Έλληνοεβραίοι είναι εξαντλημένοι από την πείνα, τη δίψα και τις ασθένειες. Κατά τη διάρκεια της 24ωρης παραμονής τους, τουλάχιστον για τρίτη φορά, πέφτουν θύματα ληστείας από τις βουλγαρικές αρχές, ύστερα από τις ανάλογες εμπειρίες στους προσωρινούς τόπους συγκέντρωσης στην πατρίδα τους και στη νότια Βουλγαρία. Στο Λομ, κάτω από αυτές τις συνθήκες, επιβιβάζονται σε τέσσερα ποταμόπλοια, το καθένα από τα οποία αναχωρεί σε διαφορετική ώρα για τη Βιέννη: στις 20 Μαρτίου αναχωρούν το «Kara G'orgi» και το «Voivoda Mishich», ενώ στις 21 Μαρτίου αναχωρούν το «Saturnus» και το «Tsar Dushan». Καθένα μεταφέρει ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό Εβραίων, από 877 μέχρι 1256 άτομα¹³. Συνοδεύουν τα πλοία 68 συνολικά Βούλγαροι αστυνομικοί και δύο Γερμανοί (σε κάθε σκάφος) της στρατιωτικής αστυνομίας, ενώ ο Γερμανός αξιωματικός Dannecker είχε τη γενική ευθύνη της μεταφοράς. Την επιχείρηση παρακολούθησε από κοντά και ο κομισάριος για τις εβραϊκές υποθέσεις Belev.

Σήμερα διαθέτουμε στοιχεία για το ταξίδι του «Saturnus» και του «Tsar Dushan», των δύο τελευταίων πλοίων, χάρη στις αναφορές των τεσσάρων Βούλγαρων γιατρών που τα συνόδευαν. Στις εκθέσεις τους καταγράφονται οχτώ συνολικά θάνατοι (επτά ηλικιωμένων από την Ξάνθη και ενός 75χρονου από τη Δράμα) στα δύο πλοία μέχρι τη Βιέννη, εξαιτίας ασθενειών και εξάντλησης. Ένα μικρότερο πλοίο, ένα ρυμουλκό συγκεχυμένα, συνόδευε το «Tsar Dushan» μέχρι τη Βιέννη μεταφέροντας τους πιο υγιείς άνδρες, για να αποφυγούν μεταδοτικές ασθένειες οι οποίες είχαν κάνει την εμφάνισή τους. Οι γιατροί Mendizon και Tsepon αναφέρουν στην έκθεσή τους την «ψυχρή» υποδοχή των γερμανικών αρχών στη Βιέννη, όταν αντικρίζουν τους εξαντλημένους Έλληνοεβραίους, «το φτωχό ανθρώπινο δυναμικό», όπως οι ίδιοι οι Ναζί με ψυχρότητα δήλωσαν, από τη φριχτή δοκιμασία και τις άθλιες συνθήκες των τριών τελευταίων βδομάδων, από τις αρχές Μαρτίου του 1943¹⁴. Οι Βούλγαροι γιατροί επιστρέφουν στη Σόφια, ενώ οι Βούλγαροι στρατιώτες συνοδεύουν τα τρένα με τους εκτοπιζόμενους μέχρι το Κάτοβιτς στην Πολωνία.

Με έγγραφό του ο Γερμανός ακόλουθος της Gestapo στη Σόφια Hoffmann ανακοινώνει στους ανωτέρους του, στις 5 Απριλίου 1943, την ολοκλήρωση της επιχείρησης μεταφοράς των Έλληνοεβραίων και των Εβραίων του Πιρότ από τη Βουλγαρία στη Βιέννη μέσω Λομ. Με την επιβίβαση των Εβραίων στα πλοία, ο Kalitsin, στενός συνεργάτης του Βούλγαρου κομισάρη για τις Εβραϊκές Υποθέσεις Belev, δίνει αναφορά για 4219 ά-

Οι Εβραίοι της βουλγαρικής ζώνης κατοχής ακολούθησαν τη διαδρομή Gorna Dzhumaya - Dupnitsa - Sofia - Lom - Vienna, ενώ οι Εβραίοι των Σκοπίων Skopje - Nis - Zagreb - Vienna. Τέλειος προσορισμός ήταν το στρατόπεδο στην Treblinka (πηγή: Martin Gilbert, Atlas of the Holocaust).

τομα. Η γερμανική προεβρία της Σόφιας αναφέρει 4211 άτομα, ενώ ο Γερμανός ακόλουθος της στρατιωτικής αστυνομίας στη Σόφια αναφέρει 4221 Εβραίους μετά την ολοκλήρωση της επιχείρησης (σε αυτούς περιλαμβάνονται και 158 Εβραίοι από το Πιρότ εκτός από τους Έλληνοεβραίους). Με δεδομένο το θάνατο οχτώ ανθρώπων στα δύο τελευταία πλοία της αποστολής δημιουργείται κάποια σύγχυση, από την έστω μικρή διαφορά στα στοιχεία, για τον ακριβή αριθμό των εκτοπισμένων.

Συμπεράσματα:

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία η άποψη για θανάτωση όλων των Εβραίων στο Δούναβη πρέπει να εγκαταληφθεί οριστικά, ενώ η θέση του Gilbert, ο οποίος δεν δίνει τις πηγές πληροφόρησής του, για βύθιση ενός σκάφους (προφανώς μικρότερου συνοδευτικού) δεν μπορεί να αποκλειστεί, καθώς οι διαθέσιμες πληροφορίες προέρχονται από τους Βούλγαρους γιατρούς και

αναφέρονται μόνο στα δύο πλοία και στο συνοδευτικό ρυμουλκό που αναχώρησαν τελευταία. Ωστόσο, δύσκολα θα εντόπιζε κάποιος τις σκοπιμότητες που θα κρύβονταν πίσω από μια τέτοια ενέργεια.

Το επιχείρημα για σκόπιμο «ξελάφρωμα» των πλοίων από το μεγάλο αριθμό επιβατών ανατρέπεται από την παρουσία ρυμουλκού κοντά στο «Tsar Dushan» και κυρίως από την αυστηρή επίβλεψη της όλης επιχείρησης από τον πιστό αξιωματικό των Ες - Ες Dannecker και τον κομισάριο Belev. Ας μην παραβλέψουμε το γεγονός ότι οι Βούλγαροι και ειδικά ο Belev δεν ανταποκρίθηκαν στο βασικό όρο της συμφωνίας για τη σύλληψη 20.000 Εβραίων στα εδάφη τους, εξαιτίας πολιτικών κυρίως λόγων, καθώς συγχέντρωσαν 11.500 Εβραίους στις κατεχόμενες περιοχές της Ελλάδας, των Σκοπίων και της Σερβίας. Παραπέρα μείωση θα σήμαινε σοβαρά προβλήματα στις σχέσεις του Χίτλερ με τους Βούλγαρους συνεργάτες τους και δηλωμένους αντισημίτες Gabrovski - Belev. Το άλλο επιχείρημα της Vicky Tamir για την ανάγκη εξοικονόμησης χρημάτων από τα γενικά έξοδα μεταφοράς δεν ευσταθεί κατά τη γνώμη μου, γιατί οι Γερμανοί, που γνώριζαν τον αριθμό των Εβραίων και συνόδευαν με άνδρες τα πλοία, δεν είχαν λόγο να σκεφτούν τα έξοδα, καθώς με αυτά επιβαρύνονταν οι Βούλγαροι.

Όσον αφορά το επιχείρημα πως πίσω από τις «αντιφαιτικές» στατιστικές ανάμεσα στις βουλγαρικές και τις γερμανικές αρχές για το συνολικό αριθμό των Εβραίων κρύβεται το έγκλημα στο Δούναβη, από τις παραπάνω αναφορές προκύπτει πολύ μικρή διαφορά στατιστικών στοιχείων. Μόνο η Tamir αναφέρεται σε εκτοπισμό 4706 Εβραίων από τις κατεχόμενες ελληνικές περιοχές¹⁵, που μαζί με τους 158 Εβραίους του Pirov θα δημιουργούσαν πράγματι σοβαρό ζήτημα αξιοπιστίας για τις παραπάνω αναφορές. Άλλωστε οι Γερμανοί στη Βιέννη δεν αντιδρούν εξαιτίας κάποιας δραματικής αλλαγής στον αριθμό των εκτοπιζόμενων Ελληνοεβραίων, για να δικαιολογηθεί ο ισχυρισμός του Gilbert για «εκατοντάδες νεκρούς» σε πιθανό ναυάγιο. Ο Chary, σε μια συνολική εκτίμηση των στατιστικών, υποστηρίζει πως από τους 4273 Εβραίους, που καταμετρήθηκαν το 1943 στην κατεχόμενη από τους Βούλγαρους Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, ύστερα από εντολή του Belev, εκτοπίστηκαν 4058 άτομα, όπως φαίνεται από τη στατιστική της υπηρεσίας του Βούλγαρου κομισάρου. Άλλοι 60 Ελληνοεβραίοι, κατά τον Chary, μεταφέρθηκαν χωρίς να καταγράφονται στα γνωστά βουλγαρικά και γερμανικά έγγραφα¹⁶. Οι περισσότεροι από τους εξήντα εργάζονταν υποχρεωτικά σε δημόσια έργα στο εσωτερικό της Βουλγαρίας, σύμφωνα με απόφαση της τότε κυβέρνησης. Συνελήφθησαν στη Βουλγαρία και εκτοπίστηκαν στην Πολωνία με την τελευταία αποστολή από τα Σκόπια στις 29 Μαρτίου 1943¹⁷. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι στα στοιχεία αυτά δεν συνυπολογίζονται ούτε οι Ελληνοε-

βραίοι της βουλγαρικής ζώνης κατοχής που συνελήφθησαν στην υπόλοιπη Ελλάδα, όπου κατέφυγαν ως πρόσφυγες (άγνωστος ο αριθμός τους ακόμη), ούτε οι Ελληνοεβραίοι της Νέας Ορεστιάδας, του Διδυμοτείχου και του Σουφλίου στη Θράκη που βρισκόνταν υπό γερμανική κατοχή και εκτοπίστηκαν στο Άουσβιτς στις αρχές Μαΐου του 1943 από τη Θεσσαλονίκη.

Χωρίς να αποκλείω το ενδεχόμενο να έχει ο Gilbert κάποια αποδεικτικά στοιχεία στην κατοχή του και την περίπτωση της συγκάλυψης από τους «ειδικούς» σε ανάλογα θέματα Ναζί, πρέπει να αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη επιφύλαξη το σενάριο της βίθισης ενός πλοίου με εκατοντάδες θύματα, όπως ο Gilbert αναφέρει ατεκμηρίωτα, και μάλιστα της σκόπιμης ενέργειας είτε από τους Βούλγαρους είτε από τους Γερμανούς.

Η περίπτωση όμως ενός ναυαγίου με θύματα Εβραίους δεν θα ήταν και μοναδική στην πολιτεία του Βούλγαρου βασιλιά Boris III. Το Σεπτέμβριο του 1939, όταν ξέσπασε ο πόλεμος, η τότε κυβέρνηση Koseivanov, εφαρμόζοντας για πρώτη φορά αντισημιτική νομοθεσία, που στόχευε αποκλειστικά στην ικανοποίηση της γερμανικής πλευράς, αποφάσισε με διάταγμα την απέλαση των Εβραίων μη βουλγαρικής υπηκοότητας, περίπου 4.000 ατόμων (κυρίως από την Κεντρική Ευρώπη). Οι τελευταίοι έφτασαν στη Βουλγαρία πριν από την προέλαση του Χίτλερ, με την ελπίδα να αναχωρήσουν για την Παλαιστίνη. Ανάλογο ταξίδι επιθυμούσαν τότε να πραγματοποιήσουν και πολλοί Βούλγαροι Εβραίοι, τη μεταφορά των οποίων είχαν αναλάβει σιωνιστικές οργανώσεις. Για τη γρήγορη εφαρμογή των μέτρων, ο αρχηγός της αστυνομίας Atanas Pantev πίεξε για την αναχώρηση των ξένων Εβραίων παραβιάζοντας τους κανονισμούς της ασφαλούς ναυσιπλοΐας. Έτσι, το Δεκέμβριο του 1940, το μικρό πλοίο «Salvator», που μετέφερε υπεράριθμους Βούλγαρους και ξένους Εβραίους από το λιμάνι της Βάρνας, βυθίστηκε στη θάλασσα του Μαρμαρά με 200 τουλάχιστον θύματα, προκαλώντας την ανάκληση του μέτρου¹⁸.

Στις 31 Μαρτίου 1943 έφθασε και το τελευταίο πλοίο, το «Tsar Dushan», στη Βιέννη με τους Ελληνοεβραίους της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης. Τελικά 1096 οικογένειες (με όλα ή μερικά από τα μέλη τους, ανάμεσά τους 681 παιδιά κάτω των 10 ετών) εξοιωνώθηκαν από τους Γερμανούς στο πλαίσιο της εφαρμογής του προγράμματος των Ναζί για την «οριστική λύση του εβραϊκού ζητήματος στην Ευρώπη», ύστερα από τη διάσκεψη της Wannsee τον Ιανουάριο του 1942. Η τότε βουλγαρική κυβέρνηση του Φίλφφ προσπαθώντας και να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της απέναντι στη Γερμανία και να αποφύγει διεθνείς πιέσεις και εσωτερικές αντιδράσεις, που υπήρξαν, οργάνωσε για το σύνολο των Εβραίων ελληνικής και σερβικής υπηκοότητας μια αιφνιδιαστική επιχείρηση εκτοπισμού, ενώ συγ-

χρόνως διέσωζε το σύνολο των Εβραίων βουλγαρικής υπηκοότητας στα εδάφη της. Η μικρή Ελλάδα και ο εβραϊσμός της πλήρωσαν με βαρύ τίμημα τη ναζιστική πολιτική και τις πολιτικές σκοπιμότητες των συνεργατών τους στην περιοχή.

Σημειώσεις:

1. Hagen Fleischer, *Greek Jewry and Nazi Germany*, στα πρακτικά του Α' Συμποσίου Ιστορίας **Οι Εβραίοι στον ελληνικό χώρο: Ζητήματα ιστορίας στη μακρά διάρκεια** (Θεσσαλονίκη 1991), Αθήνα, 1995, σελ. 197.

2. Ερρίκος Σεβίλλιας, **Αθήνα - Άουστριτς**, στην εισαγωγή του Νίκου Στανουλάκη, Αθήνα, 1995, σελ. 23.

3. Αρχείο Πρωτοδικείου Δράμας αρ. απόφ. 69/20.2.1962. Αφορούσε την οικογένεια Πεσσάχ και την καταβολή αποζημιώσης για το θάνατο της μητέρας Τουτούν και των αδελφών Αβραάμ, Ριζέτας, Τάντας, Μαθιλδής, σύμφωνα με το Ν.Δ. 4178/1961.

4. Πρωτοδικείο Σερρών, α.α.κ. αίτηση του ιατρού Σινιέων Πεσσάχ (αρχές του 1962) για την καταβολή αποζημιώσεως για το θάνατο της αδελφής του Αλέγρας.

5. Αρχείο Ειρηνοδικείου Διδυμοτείχου αρ. 143/12.10.1961. Ενορκη βεβαίωση των εμπόρων Ισαάκ Εσκεναζή και Σολομών Μπεζάρ.

6. Μίκαελ Μόλχο, **In Memoriam** - Αφιέρωμα εις μνήμην των Ισραηλιτών θυμάτων του ναζισμού εν Ελλάδι, Θεσσαλονίκη, 1976, σελ. 132.

7. Vicky Tamir, *Bulgaria and her Jews. The history of a dubious symbiosis*, New York, 1979, σελ. 194 - 195.

8. Hagen Fleischer, **Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης**, Αθήνα, 1995. Τόμος Β, σελ. 319.

9. Martin Gilbert, *Atlas of the Holocaust*, London, 1982, σελ. 151.

10. Natan Grinberg, *Dokumenti*, Sofia, 1945, σελ. 14 - 16.

Σπάνια φωτογραφία από τη μεταφορά των Ελλήνων - Εβραίων στο Δούναβη (πηγή: «*Le Sauvetage des Juifs en Bulgarie, 1941 - 1944*»).

11. Frederick Chary, *The Bulgarian Jews and the final solution 1940 - 1944*, σελ. 143.

12. ό.π. σελ. 108.

13. Alexandar Matkovski, *A history of the Jews in Macedonia* (με τον όρο «Μακεδονία» αναφέρεται και στην περιοχή των Σκοπίων), Skopje, 1982, σελ. 174.

14. Alexandar Matkovski, ό.π., σελ. 175.

15. Vicky Tamir, ό.π., σελ. 193.

16. Frederick Chary, ό.π., σελ. 105 σημ., σελ. 115.

17. Frederick Chary, ό.π., σελ. 107.

18. Hans Joachim Hoppe, *Bulgarien στο: Wolfgang Benz (επιμ.) Dimension des Volkermord. Die Zahl der Jüdischen Opfer des Nationalsozialismus*, München, 1996, σελ. 279 - 280.

[Ο Βασίλης Ριτζαλέος είναι μεταπτυχιακός φοιτητής στον Τομέα Σύγχρονης Ιστορίας της Φιλοσοφικής Σχολής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και εκπονεί εργασία για τις εβραϊκές κοινότητες στη βουλγαρική ζώνη κατοχής].

Αποκαλυπτήρια Μνημείου Ολοκαυτώματος στη Δράμα

Από 5 έως 9 Μαΐου 1999 πραγματοποιήθηκαν στη Δράμα, με τη συνεργασία του Δήμου της πόλης, του Κεντρικού Ισραηλτικού Συμβουλίου Ελλάδος και της Ισραηλτικής Κοινότητας Καβάλας, σημαντικές εκδηλώσεις στη μνήμη των Δραμινών Εβραίων.

Στις 9 Μαΐου έγιναν τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου Ολοκαυτώματος, με την παρουσία του Μητροπολίτη Δράμας κ.κ. Διονυσίου, του Ραββίνου Παρισίων κ. Messas, του Ραββίνου της γαλλικής πόλης Βανσάν κ. Καπέτα - ο οποίος κατάγεται από τη Λάρισα - και του Ραββίνου Θεσσαλονίκης κ. Νταγιάν, του δημάρχου Δράμας κ. Μ. Τζίμα, του προέδρου του Νομαρχιακού Συμβουλίου κ. Καλογήρου, του προέδρου του ΚΙΣ κ. Μ. Κωνσταντίνου. Επίσης παρέστησαν οι βουλευτές του νομού κ.κ. Παπαδόπουλος και Σαατσόγλου, ο αντιπρόεδρος της Ι.Κ. Θεσσαλονίκης κ. Σαλιέλ, ο πρόεδρος της Ι.Κ. Καβάλας κ. Τοιμί-

Οι επίσημοι κατά την τελετή αποκαλυπτηρίων του Μνημείου Ολοκαυτώματος στη Δράμα.

νο και ο γ. γραμματέας της ίδιας Κοινότητας κ. Β. Βενουζίου, εκπρόσωποι των Εβραϊκών Κοινοτήτων και Οργανώσεων ανά την Ελλάδα, των τοπικών αρχών της περιοχής και πλήθους κόσμου.

ΕΝΑ ΕΠΙΚΑΙΡΟ ΔΟΚΙΜΙΟ

Ειρήνης ουτοπία

Του MARTIN ΜΠΟΥΜΠΕΡ

Ο εβραϊός φιλόσοφος Μάρτιν Μπούμπερ (γεννήθηκε το 1878 στη Βιέννη και πέθανε το 1965 στην Ιερουσαλήμ) είναι γνωστός ως βασικός εκφραστής της «διαλογικής» κατεύθυνσης του υπαρξισμού. Στη γλώσσα μας έχει μεταφραστεί το έργο του «Το πρόβλημα του ανθρώπου» (Γνώση, 1987). Το κείμενο που ακολουθεί είναι εκτενές απόσπασμα από ένα δοκίμιό του που γράφτηκε το 1953.

Λίγα μόλις χρόνια μετά την τραγωδία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο Μπούμπερ στηρίζει την ελπίδα της ειρήνης στη δυνατότητα του αυθεντικού διαλόγου ανάμεσα στους ανθρώπους και τους λαούς.

Το μήνυμα αυτό διατηρεί τη σημασία του ως τις μέρες μας, καθώς η λογική της βίας και των όπλων από τη μια μεριά και οι ιδεολογίες του εθνικού μίσους από την άλλη κλείνουν τους δρόμους της επικοινωνίας και αποκλείουν κάθε ουσιαστικό διάλογο.

Θανάσης Παλκετζής
[Ελευθεροτυπία, 23.5.1999]

Η μεγάλη ειρήνη είναι κάτι ουσιαστικά διαφορετικό από τον μη πόλεμο. Αυτό που στην ιστορία αποκαλείται ειρήνη, στην πραγματικότητα δεν είναι τίποτε άλλο από μια παύση - γεμάτη φόβο και ανταπάτες - ανάμεσα σε δύο πολέμους. Έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε την παγκόσμια κατάσταση, στην οποία ζούμε από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όχι σαν μια κατάσταση ειρήνης αλλά σαν ψυχρή φάση ενός διαρκούς παγκόσμιου πολέμου. Δεν είναι μήπως απατηλό, σε μια κατάσταση στην οποία δεν διασώζεται ούτε καν η επίφαση της ειρήνης, να μιλάμε για μια Μεγάλη Ειρήνη ως ένα στόχο που μπορεί να επιτευχθεί;

Το βάθος της κρίσης είναι ακριβώς αυτό που μας επιτρέπει όμως να ελπίζουμε. Αυτή η κρίση δεν είναι μια ασθένεια των λαών που αποκτήθηκε στην πορεία της ιστορίας και την οποία μπορούμε να ελπίζουμε ότι θα θεραπεύσουμε με ημίμετρα. Πρέπει να εγκαλέσουμε αρχέγονες δυνάμεις, τα αρχέτυπα του κακού και της αναγέννησης, για να πάρουμε μέρος ξανά σε αυτή την οριστική απόφαση. Ο πόλεμος φανέρωσε ξανά κάτι που δεν εμφανίζεται ποτέ ως τέτοιο, αλλά που δρα σιωπηλά: τη γλώσσα - μια γλώσσα πλήρη, τη γλώσσα του αυθεντικού διαλόγου, του μόνου που επιτρέπει στους ανθρώπους να συνεννοούνται και να κατανοούν ο ένας τον άλλο.

Ήδη ο πρωτόγονος πόλεμος άρχιζε όταν μειωνόταν η επικοινωνία, δηλαδή όταν οι άνθρωποι δεν προσπαθούσαν πλέον να συζητούν για το αντικείμενο των συγκρούσεών τους ή απλώς δεν μιλούσαν, περιοριζόμενοι στο να αποφεύγουν την επικοινωνία και αναγνωρίζοντας σε αυτήν την κωφότητά τους προς το διάλογο - η οποία βρισχεται στη βάση του σκοτωμού - μιαν ακραία απόφαση, ένα είδος θεϊκής κρίσης. Αλλά σύντομα ο πόλεμος κυριεύει και τη γλώσσα, υποβαθμίζοντάς την στην υπηρεσία της πολεμικής προπαγάνδας.

Εκεί όπου υπήρχε όμως έστω και μια δειλή δυνατότητα επικοινωνίας, ο πόλεμος κατά κάποιον τρόπο έμπαινε υπό αμφισβήτηση. Γι' αυτούς που διεξάγουν τον πόλεμο θα είναι εύκολο να προσπαθήσουν να καταπνίξουν το διάλογο. Αλλά ακόμη και αν τα λόγια δεν θα 'χαν πλέον καμιά αποτελεσματικότητα, αν από την άλλη μεριά κέρδιζε έδαφος, έστω και αδύναμα, η πεποίθηση ότι καμιά ανθρώπινη σύγκρουση δεν μπορεί να επιλυθεί με τη δολοφονία άλλων ανθρώπων και ακόμη λιγότερο με μια γενοκτονία, σε αυτήν την περίπτωση ο ανθρώπινος λόγος θα κατόρθωνε να επικρατήσει του πολεμικού ενστίκτου.

Σήμερα ωστόσο η κρίση του ανθρώπου, που εμφανίστηκε στον καιρό μας, προσπάθησε να συντρίψει τη σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο, τη γλώσσα και το διάλογο. Ο άνθρωπος που βρίζεται σε κρίση είναι ο άνθρωπος που δεν ξέρει πλέον να εμπιστευθεί το διάλογο. Και ακριβώς γι' αυτό σήμερα κυριαρχεί μια ατιμωσάρα αντιεθνική, διψασμένη για πόλεμο, που την αποκαλούν ειρήνη.

Αυτό που μέχρι τώρα, στις ειρηνικές παρενθέσεις της ιστορίας είχε έρθει στο φως, δηλαδή ο ζωντανός λόγος μεταξύ των ανθρώπων, ο οποίος κατόρθωνε μερικές φορές να προχωράει πέρα από τα συμφέροντα, εμποδίζοντάς τα να φτάσουν στην τρέλα της διεξαγωγής ενός πολέμου, αυτός ο ζωντανός διάλογος του ανθρώπου είναι μια αξία η οποία φαίνεται να αποδυναμώνεται ακριβώς σε μια περίοδο στην οποία δεν διεξάγεται κανένας πόλεμος.

Οι συζητήσεις των πολιτικών, στις οποίες αναφέρονται τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, δεν έχουν πλέον καμιά σχέση με έναν ανθρώπινο διάλογο. Ο διάλογος δεν γίνεται πρόσωπο με πρόσωπο, αλλά απευθύνεται σε μια απρόσωπη κοινή γνώμη. Αλλά και τα συνέδρια και οι συνδιασκέψεις που γίνονται στο όνομα της συνεννόησης ανάμεσα στους λαούς, προδίδουν την ουσία του διαλόγου, ο οποίος προϋποθέτει μια αναγκαία αμεσότητα ανάμεσα σε αυτόν που ρωτάει και σε αυτόν που απαντάει.

Αλλά πίσω από αυτές τις μεσολαβήσεις κρύβεται μόνο η βαθύτερη ιδέα ότι οι άνθρωποι, με τη δική τους θέληση ή ίσως από ανικανότητα, δεν είναι πλέον σε θέση να διαλέγονται ο ένας με τον άλλο. Δεν είναι πλέον σε θέση να το κάνουν, γιατί ο καθένας τους γνωρίζει ότι ο άλλος δεν του έχει εμπιστοσύνη. Αν ωστόσο κάποιος πειστεί για την αξία των διαλογικών αντιπαράθεσεων, τότε θα αντιληφθεί ότι στις προσωπικές του σχέσεις με οποιονδήποτε δεν υπάρχει πλέον τίποτα που να βασίζεται σε ένα μίνιμουμ εμπιστοσύνης.

Και ωστόσο - είναι κάτι που πρέπει να το λέμε και να το ξαναλέμε - είναι ακριβώς το βάθος της κρίσης που μας ωθεί να ενισχύσουμε μέσα μας το συναί-

σθημα της ελπίδας. Οφείλουμε επομένως να προσπαθούμε να κατανοήσουμε την κατάσταση εξοπλισμένοι με ένα μεγάλο ρεαλισμό, ο οποίος υπεργραίνει το παραδοσιακό νόημα της δημόσιας ζωής, αλλά και συνεκτιμά αυτό που την τροφοδοτεί στις ρίζες της, δηλαδή το αρχέτυπο της θεραπείας του κακού και της σωτηρίας μπροστά στην απειλή του τέλους.

Αυτό που δεν εκδηλώθηκε ποτέ έξω από την κρίση, δηλαδή αυτή η ικανότητα για «στροφή», έρχεται έτσι στο φως και ακόμη και αν η απελπισία κινδυνεύει να τη συμπαρασύρει αντί να εγκαταλειφθεί στον εαυτό της, ενεργοποιεί τις αρχετυπικές δυνάμεις της για να γεννήσει το μετασχηματισμό του είναι.

Είναι κάτι που επαληθεύεται τόσο στη ζωή ενός προσώπου όσο και σε εκείνη του ανθρώπινου γένους.

Η κρίση του ανθρώπου που εκδηλώνεται στον καιρό μας εμφανίζεται στην πιο καθαρή μορφή της ως κρίση της εμπιστοσύνης. Αυτή η απουσία εμπιστοσύνης προς το είναι, αυτή η ανικανότητα να έχουμε σχέσεις αμοιβαίου σεβασμού με τον άλλο υποδεικνύουν καθαυτές ότι το νόημα της ζωής είναι βαθύτερα άρρωστο. Μια από τις εξωτερικές εκδηλώσεις αυτής της ασθένειας, η πιο επίκαιρη απ' όλες, είναι εκείνη από την οποία ξεκίνησε το γεγονός ότι ανάμεσα στο ένα στρατόπεδο και στο άλλο δεν κυκλοφορεί μια αυθεντική επικοινωνία.

Μια τέτοια ασθένεια μπορεί να γιατρευτεί; Εγώ πιστεύω πως ναι. Δεν έχω αποδείξεις γι' αυτό και η πίστη δεν είναι κάτι που μπορεί να αποδειχθεί, διαφορετικά αυτή δεν θα ήταν αυτό που είναι, δηλαδή μια μεγάλη πρόκληση. Το γεγονός ότι οι λαοί δεν είναι πλέον σε θέση να διεξάγουν κάποιο διάλογο ανάμεσά τους δεν είναι μόνο το πιο επίκαιρο φαινόμενο της παθολογίας του καιρού μας, αλλά είναι και το πιο επείγον πρόβλημα. Παρ' όλα αυτά, πιστεύω ότι ένας διάλογος ανάμεσα στους λαούς μπορεί να υπάρξει.

Ένας διάλογος αυθεντικός, στον οποίο ο καθένας από τους συνομιλητές θα αποδέχεται την ύπαρξη του άλλου ακόμη και αν αντιπαράκειται στη δική του. Το διάλογο καλούνται να τον κάνουν εκείνοι οι οποίοι από τη φύση τους παλεύουν στις χώρες τους ενάντια σε κάθε τι το ατάνθρωπο, εκείνοι που συγκροτούν χωρίς να το γνωρίζουν το εγκάρσιο μέτωπο της ανθρωπότητας, πρέπει να ενεργοποιηθούν σε μια διαδικασία ευαισθητοποίησης, προκαλώντας οι ίδιοι ένα διάλογο σε πρώτο επίπεδο μεταξύ τους, πέρα από κάθε διαφορετικότητα, αποφασισμένοι ως το βάθος να προσωθήσουν αυτόν τον διάλογο.

Αυτοί είναι εκείνοι οι οποίοι πρέπει να αντιταχθούν σε όσους επωφελούνται από τις διαιρέσεις μεταξύ των λαών, από αυτό που είναι ατάνθρωπο μέσα στον άνθρωπο, που γίνεται αντιληπτό ως το κύριο εμπόδιο στη διαδικασία ωρίμανσης της ανθρωπότητας.

Από την ιστορία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Ιωαννίνων

- Δημοσιεύματα της εφημερίδας «Ακρόπολις» του 1913

Από δημοσιεύματα της εφημερίδας «Ακρόπολις» του 1913, αναδημοσιεύουμε τα παρακάτω που αφορούν την Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων:

• Από τη ζωή των Εβραίων των Ιωαννίνων (φύλλο της 3ης Μαρτίου 1913):

«Οι περισσότεροι Εβραίοι των Ιωαννίνων είναι τελειόφοιτοι της ανώτης Ζωσσιαίας Σχολής, του μεγαλύτερου και αρχαιότερου Γυμνασίου του Ελληνισμού.

Όλες οι Εβραιοπούλες των Ιωαννίνων έχουν σπουδάσει εις το ανώτερον ελληνικό Παρθεναγωγείον.

Οι Εβραίοι των Ιωαννίνων ως Ελληνογλώσσου και ιδία ως αγνοούντες την Εβραϊστίαν η οποία είναι μητρική γλώσσα όλων των εν Τουρκία και τη λοιπή Ανατολή Εβραίων, ονομάζονται παρ' αυτών «Γραίγος» δηλαδή Έλληνες.

Οι Εβραίοι των Ιωαννίνων καυχώνται ότι είναι εβραϊκή αποικία προ της γεννήσεως του Χριστού καταγόμενοι εκ των Ελληνιζόντων Ιουδαίων της Αλεξανδρινής εποχής, απόδειξις δε τούτου είναι το φαινόμενον ότι δεν έχουν επίθετα ως οι εξ Ισπανίας Εβραίοι, αλλά μεταχειρίζονται ως επίθετον το όνομα του πατρός, εξαιρουμένων των Κοέν και Λευή οι οποίοι είναι απόγονοι του Ααρών και του Μωυσέως.

Ολίγοι Ισπανοεβραίοι αποικισθέντες εις τα Γιάννινα απώλεσαν την ισπανικήν των γλώσσαν και τα ισπανικά των έθιμα, διακρίνονται δε μόνον από τα επίθετα.

Και άλλο. Αι Εβραίοι των Ιωαννίνων κεφαλοδόνονται όπως και οι χριστιανοί ανώτη και χορεύουν όπως και αι Ελληνίδες και μάλιστα με ηρωικά ελληνικά τραγούδια. Παρευρέθη εις Εβραϊκόν γάμον εις τα Γιάννινα, όπου αι ωραιότεραι Εβραιοπούλαι έχορευαν με το τρα-

«Ακρόπολις», 28 Ιανουαρίου 1913

γούδι της Τσαβέλλαινας.

Οι Εβραιογιαννιώτες έχουν και ιδίαν δημοτικήν ελληνικήν ποιήσιν, αφορώσαν τα της λατρείας των. Κατά την εορτήν της Εσθήρ και του Μορδοχαίου εις όλα τα εβραϊκά ακούγεται το ωραιότατον εβραϊκόν τραγούδι.

Κίνα γλώσσα να μιλήσης, θαύματα να μολογήσης. Κοιμισμένος να ξυπνήσης κ.τ.λ. και εξακολουθεί ούτω η αφήγησις της ιστορίας της Εσθήρ, συζύγου του Αρταξέρξου διασωσάσης το Εβραϊκόν Έθνος από την καταστροφήν, ην είχεν αποφασίσει ούτος η υποκινήσει του Αμάν.

Εις τα Γιάννινα υπήρχε και Ελληνογλωσσικόν ζήτημα μεταξύ των Εβραίων. Άλλοι μεν ήθελον την ανάγνωσιν της Ιεράς Γραφής εις τα Σχολεία εις την καθαρεύουσαν και άλλοι εις την δημοτικήν. Επεκράτησαν όμως οι καθαρευουσιάνοι.

Οι Εβραίοις των Ιωαννίνων είναι τόσον αφωσιωμένοι με τας Ελληνίδας τας Γιαννιωτίσας ώστε θυλλείται ότι, κατά τας ωδύνas του τοκετού των επικαλούνται την Θεοτόκον Μαρίαν.

- Μέσα Μαριά! Μέσα Μαριά... Άλλ' όταν παρέλθουν αι ωδύναι και τέξουν, μετανοούσαι φωνάζουν:- Όξω Μαριά... Όξω Μαριά!

Και για να τελειώσωμεν με τους Εβραιογιαννιώτες:

Οι Εβραίοι των Ιωαννίνων, όντες απόγονοι της εν Αρτη αποκατασταθείσης προ Χριστού Εβραϊκής αποικίας, δεν μετέσχον ψήφου και βουλής της Σταυρώσεως του Χριστού...».

• Ο Διάδοχος επισκεπτόμενος την Εβραϊκήν Συναγωγήν (φύλλο της 27ης Φεβρουαρίου 1913):

«Ιωάννινα, 26 Φεβρουαρίου: - Η Α.Υ. ο Διάδοχος επισκέφθη χθες την εβραϊκήν Συναγωγήν.

Η Ισραηλιτική κοινότης, εν ολομελεία, τον υπεδέχθη με ειλικρινείς ζητωκραυγάς.

Προ της Συναγωγής θριαμβευτική αψίς είχε παρασχευασθή και με ελληνιστί την επιγραφήν: «Ωσαννά! ευλογημένος ο ερχόμενος εν ονόματι Κυρίου».

Η αίθουσα της Συναγωγής είχε διακοσμηθή χάριν της επισκέψεως του Ελευθερωτού μ' έκτακτον πολυτέλειαν και φωταγωγηθή πλουσιωτάτα.

Ο Ραββίνος είχε περιβληθή τα εθνικά χρώματα της κιανολεύκου και εδεξιώθη τον Διάδοχον εν συγκινήσει, ενώ το πλήθος ομοθυμωσ ανέκραζεν «Ωσαννά!».

Την Α. Υψηλότητα προσεφώνησεν ευγλωττώς ελληνιστί ο Αρχιεραββίνος, διερχομένην την αγγαλλίαν της κοινότητος διά την απόδοσιν, χάρις εις τον ελευθερωτήν Ελληνικόν στρατόν των Ιωαννίνων εις την μητέρα Ελλάδα, και βεβαιών ότι οι Ισραηλίται των Ιωαννίνων εργατεστημένοι από 10 αιώνων εις τα ιερά χώματα της ενάνδρου Ηπείρου διετήρησαν ου μόνον την γλώσσαν αλλά και τα αισθήματα Ελληνικά.

Ο Αρχιεραββίνος, ευγνωμών διά την τιμήν της επισκέψεως, υπέβαλεν εκ μέρους της κοινότητος πλήρη την υποταγήν της προς τον φιλόλαον και μεγάλθυμον Άνακτα των Ελλήνων και την Ελληνικήν Κιφέρνησιν, κατέληξε δε μ' ενθουσιώδεις ζητωκραυγάς τας οποίας επανέλαβεν ομοθυμιον το εκκλησίασμα.

Ο Διάδοχος διά δύο υπασπιστών του ηγαρίστησε κατόπιν την κοινότητα διά την συγγενητικώς θερμήν υποδοχήν».

Το Καταστατικό Λειτουργίας των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων Κρήτης

- Στις αρχές του 20ού αιώνα

Στις αρχές του 20ού αιώνα, πριν η Κρήτη ενωθεί με την Ελλάδα, στη Βουλή των Κρητών υπεβλήθη προς κύρωση Ειδικός Νόμος με το Καταστατικό Λειτουργίας των εκεί, στα Χανιά και στο Ηράκλειο, Ισραηλιτικών Κοινοτήτων.

Η ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Η εισηγητική έκθεση του επί της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως και των Θρησκευμάτων Συμβούλου (υπουργού) Ν. Γ. Γιαμαλάκη είχε ως ακολούθως:

ΕΙΔΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ

των εν Χανίοις και Ηρακλείω
Ισραηλιτικών Κοινοτήτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Σύστασις και αντιπροσωπεία
των Κοινοτήτων

Άρθρ. 1. Αι Κοινότητες των εν Χανίοις και Ηρακλείω Ισραηλιτών αποτελούσι νομικόν πρόσωπον και νομίμως εκπροσωπούνται υπό πενταμελούς επιτροπείας εκάστη.

Άρθρ. 2. Τα μέλη της επιτροπείας είναι άμισθα εκλέγονται δε κατά διετίαν.

Άρθρ. 3. Η εκλογή των επιτρόπων γίνεται κατά μήνα Απρίλιον η δ' υπηρεσία αυτών άρχεται από της 1ης Ιουνίου.

Ταυτοχρόνως εκλέγεται και εις αναπληρωτής εκάστου τακτικού επιτρόπου όστις αναπληροί αυτόν κωλύόμενον και αντικαθιστά εν περιπτώσει παραιτήσεως, παύσεως ή θανάτου προ της παρελεύσεως της διετίας δι' ην εξελέγη.

Προς αναπλήρωσιν κωλυομένου επιτρόπου δύναται να κληθή και άλλος εκτός του ιδίου αναπληρωτού.

Άρθρ. 4. Ως αντιπρόσωποι της κοινότητος δεν δύνανται να συνεπηρετήσωσι συγγενείς εξ αίματος μέχρι του 4 βαθμού ή εκ κηδεστίας μέχρι του 3 και τούτων συμπεριλαμβανομένων.

Εάν εκλεγώσι τοιούτοι γίνεται κλήρωσις μεταξύ αυτών. Προς πλήρωσιν της θέσεως του αποτυγχόντος κατά την κλήρωσιν προσκαλείται ο αναπληρωτής αυτού.

Άρθρ. 5. Κενωθείσης της θέσεως του κατά την κλήρωσιν επιτυγχόντος καλείται αυτοδικαίως προς αναπλήρωσιν αυτού ο εκλεγείς συγγενής αυτού.

Άρθρ. 6. Η εκλογή των αντιπροσώπων της κοινότητος ενεργείται επί τη βάσει καταλόγου περιέχοντος πάντας τους έχοντας το δικαίωμα του ψηφοφορείν.

Άρθρ. 7. Στερούνται του δικαιώματος του ψηφοφορείν,

α) Οι ένεκα καταδίκης στερηθέντες των πολιτικών αυτών δικαιωμάτων εν όσω διαρκεί η στέρησις αυτή.

β) Οι δυνάμει οριστικού βουλεύματος διατελούντες υπόδικοι επί κακοηγίματι ή πλημμελήματι συνεπαγομένω στέρησιν των πολιτικών δικαιωμάτων.

γ) Οι διατελούντες υπό αστυνομικήν επιτήρησιν ή εν εξορία.

δ) Οι εστερημένοι της ελευθέρως διαχειρίσεως της περιουσίας αυτών.

ε) Οι θρησκευτικοί λειτουργοί.

Άρθ. Πρωτ. 1954
Διακτ. 1719

Προς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων

Δι' Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος Χαλκῶν καὶ Πραξιόλου
ἐγέρσαντο ὅπως διὰ νόμου ἀκανονισθῇ τὰ τῆς ἀντι-
προσωπείας αὐτῶν καὶ τῆς διαχείρισης τῶν συναγω-
γῶν καὶ σχολείων αὐτῶν. Συνέπειά τῶν αἰτήσεων τού-
των κατήρτισα τὸ ἐπόμενον νομοσχέδιον, τὸ ὁποῖον
λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ υποβάλω εἰς τὴν φέρον ἑκάστην.
Ἐν αὐτῷ περιλαμβάνει καὶ τὴν διάταξιν τοῦ ὁπ' ἀριθ.
319 Νόμου, περὶ ἀντιμισθίας τοῦ Ἀρχιερατικῶν Χα-
λκῶν, ὑπομένως περὶ τὸν εἶναι νὰ ζήτηται ὑπερτίμωσις
τὴν κέρματα αὐτοῦ.

Ἐν Χαλκίδι τῇ 6 Ἰουλίου 1901.

Ὁ ἐπὶ τῇ ἀρχιερατικῇ ὑπαγωγῇ
καὶ τῶν σχολείων Χαλκῶν
Ν. Γ. ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ

στ) Οἱ ἐν τῇ υπηρεσίᾳ τῆς Πολιτοφυ-
λακῆς διατελοῦντες πλὴν τῶν αποστρά-
των.

ζ) Οἱ μὴ συμπληρώσαντες τὴν πρὸς
το ψηφοφορεῖν νόμιμον ἡλικίαν καὶ αἱ
γυναῖκες καὶ

η) οἱ καθυστεροῦντες δύο ἐτῶν συν-
δρομὴν εἰς τὴν Κοινότητα.

Ἄρθρ. 8. Δικαίωμα ψήφου ἔχουσιν ἐκ
τῶν μὴ υπαγομένων εἰς οὐδεμίαν τῶν ἀ-
ναφερομένων ἐξαιρέσεων ἐν τῷ προη-
γουμένῳ ἀρθρῷ.

α) Οἱ ἐπιστήμονες ἀνεξαρτήτως τῆς
ἡλικίας αὐτῶν.

β) Ἐκ τῶν συμπληρώσαντων τὸ 21 ἔ-
τος τῆς ἡλικίας αὐτῶν, οἱ οἰκογενειάρχ-
αι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐκ τῶν ὀρφανῶν
πατρός ἀδελφῶν καὶ οἱ διδάσκαλοι.

γ) Πάντες οἱ λοιποὶ ἅμα συμπληρώ-
σωσι τὸ 30 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν.

Ἄρθρ. 9. Διὰ νὰ ἐκλεχθῇ τις ἀντιπρό-
σωπος τῆς Κοινότητος ἀπαιτεῖται α) Νὰ
ἔχη ἐν τῷ Νομῷ ἐνθα ἐδρεύει ἡ Κοινό-
της μονίμως τὴν κατοικίαν του.

β) Νὰ ἔχη συμπληρωμένον τὸ 30 ἔ-
τος τῆς ἡλικίας του.

γ) Νὰ εἶναι ἐγγράμματος· καὶ

δ) Νὰ μὴ υπάγῃται εἰς τινὰ τῶν ἐν
τοῖς ἐδαφ. α - η τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ Νόμου
τούτου ἀναφερομένων ἐξαιρέσεων.

Ἄρθρ. 10. Ὁ καταρτισμὸς τῶν ἐκλογι-
κῶν καταλόγων, ὁ τρόπος τῶν κατ' αυ-
τοῦ ἐνοτάσεων καὶ ἡ ἐκδίκασις αὐτῶν, ἡ
ἀναθεώρησις αὐτῶν, ὁ τρόπος τῆς ἐκλο-
γῆς τῶν ἐπιτρόπων, αἱ κατὰ τῆς ἐκλογῆς

ἐνοτάσεις καὶ ἡ ἐκδίκασις αὐτῶν κανο-
νισθήσονται δι' Ἡγεμονικοῦ Διατάγμα-
τος.

Ἄρθρ. 11. Ἡ Επιτροπεία, ἀφοῦ δώσῃ
ὄρκον υπηρεσίας ἐπὶ τῆς παλαιᾶς Γρα-
φῆς ἐνώπιον τοῦ ἀρχιεραβίνου ἢ ραβί-
νου, προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέ-
ρου τῶν μελῶν αὐτῆς ἐκλέγει κατὰ τὴν
πρώτην συνεδρίασιν διὰ μυστικῆς ψη-
φοφορίας ἐν τῶν μελῶν αὐτῆς ὡς πρόε-
δρον καὶ ἑτερον ὡς ἀντιπρόεδρον. Ἀντί-
γραφον τοῦ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ ταύτῃ συ-
ντασσομένου πρακτικοῦ διαβιβάζεται
πρὸς ἐγκρίσιν εἰς τὴν Ἀνωτέραν Διεύ-
θυνσιν τῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν Θρη-
σκευμάτων.

Ἄρθρ. 12. Ἡ ἐπιτροπεία προτάσσει
τοῦ προέδρου αὐτῆς ἐκλέγει τὸν ταμίαν
καὶ γραμματέα αὐτῆς ὁρίζει δὲ καὶ τὴν
ἀντιμισθίαν τοῦ κλητήρος τὸν ὁποῖον
διορίζει ὁ πρόεδρος αὐτῆς.

Ἄρθρ. 13. Πρὸς ἐγκυρον συγκρότη-
σιν συνεδριάσεως ἀπαιτεῖται νὰ εἶναι
παρόντα ἐκτὸς τοῦ προέδρου ἢ ἀντι-
προέδρου δύο τουλάχιστον τῶν μελῶν
τῆς ἐπιτροπείας ἡ δὲ πλειοψηφία τῶν
παρόντων ν' ἀποτελεῖται ἀπὸ τακτικά
μέλη· ἡ ἀπόφασις λαμβάνεται διὰ τῆς ἀ-
πολύτου πλειοψηφίας τῶν παρόντων.

Ἐν περιπτώσει ἰσοψηφίας κρατεῖ ἡ
γνώμη ἡ ἔχουσα μετ' αὐτῆς τὴν ψήφον
τοῦ προέδρου.

Ἄρθρ. 14. Ἐκάστη κοινότης ἔχει
σφραγίδα ἣτις φέρει κύκλῳ μεν ἐλληνι-
στὶ ἐν τῷ μέσῳ δὲ εβραϊστὶ «Ἐπιτροπεία
Ἰσραηλιτικῆς κοινότητος (δεῖνα)».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Καθῆκοντα τῆς Επιτροπῆς

Ἄρθρ. 15. Εἰς τὴν ἐπιτροπείαν ἀνατί-
θεται ἡ διοίκησις καὶ ἡ συντήρησις τῆς
ἰσραηλιτικῆς συναγωγῆς, νεκροταφείου
καὶ Σχολῆς, ἡ διαχείρισις τῶν περιου-
σιῶν αὐτῶν ὡς καὶ τῆς Κοινότητος, ὁ
διορισμὸς καὶ ἡ παύσις τῶν διδασκά-
λων καὶ τῶν υπηρετῶν τῆς συναγωγῆς
προτάσει τοῦ ἀρχιεραβίνου καὶ ὁ ὀρι-
σμὸς τῆς μισθοδοσίας ἐκάστου αὐτῶν
καθὼς καὶ παντός ἄλλου τακτικοῦ ἢ ἐ-

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

*Το Καταστατικὸ
Λειτουργίας
τῶν Ἰσραηλιτικῶν
Κοινοτήτων Κρήτης*

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Το Καταστατικό
Λειτουργίας
των Ισραηλιτιζών
Κοινοτήτων Κρήτης

κτάκτου υπαλλήλου της εργασίας του οποίου ήθελε λάβει ανάγκη η Κοινότης, η επιβολή εισφορών και διδασκτρών κατά τα άρθρα 26 β', γ' και 27, και η είσπραξις αυτών και εν γένει η αντιπροσώπευσις της Κοινότητος ενώπιον των δικαστηρίων και πάσης άλλης αρχής.

Απαντες οι υπάλληλοι της Κοινότητος πριν αναλάβωσι καθήκοντα, ορκίζονται επί της παλαιάς γραφής όρκον υπηρεσίας ενώπιον του Προέδρου της Επιτροπείας.

Άρθρ. 16. Η επιτροπεία ουντάσσει κατ' έτος τον προϋπολογισμόν και απολογισμόν των εσόδων και εξόδων αυτής από 1 Σεπτεμβρίου μέχρι τέλους Αυγούστου, αντίγραφα αυτών τοιχοκολλά εις την θύραν της συναγωγής της κοινότητος και υποβάλλει εις την Ανωτέραν Διεύθυνσιν της Δημοσίας Εκπαιδύσεως και των Θρησκευμάτων προς έγκρισιν μεθ' όλων των δικαιολογητικών εγγράφων. Πάσα δαπάνη γενομένη εκτός του προϋπολογισμού ή άνευ ιδίας εγκρίσεως βαρύνει αλληγγύως τους διατάξαντας αυτήν.

Άρθρ. 17. Ο γραμματέυς καθήκον έχει να συντάσση τα πρακτικά και τας αποφάσεις της επιτροπείας και εν γένει να εκτελή πάσαν άλλην γραφικήν υπηρεσίαν.

Άρθρ. 18. Ο ταμίας τηρεί το βιβλίον του ταμείου, εισπράττει πάντα τα έσοδα της κοινότητος, της συναγωγής και των σχολών αυτής επί διπλοτύπω αποδείξει της υπογραφής του και ενεργεί τας πληρωμάς δυνάμει ενταλμάτων υπό του προέδρου ή αντιπροέδρου της επιτροπείας εκδιδομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Εκλογή και καθήκοντα αρχιεραβίνου και ραβίνου και δικαιοδοσία αυτών

Άρθρ. 19. Η θρησκευτική διοίκησις της εν Χανίοις Ισραηλιτικής Κοινότητος ανατίθεται εις έναν Αρχιεραβίνον φέροντα τίτλον «Αρχιεραβίνος Χανίων» της δε Κοινότητος Ηρακλείου εις ένα ραβίνον φέροντα τον τίτλον «Ραβίνος Ηρακλείου».

Άρθρ. 20. Ο Αρχιεραβίνος και ο Ραβίνος εκλέγονται υπό των εκλογέων εκά-

στης κοινότητος διά μυστικής διά ψηφοδελτίων ψηφοφορίας προσκαλουμένων υπό της Επιτροπείας της κοινότητος καθ' ημέραν και ώρα ωρισμένην, ήτις και εφορεύει της εκλογής, εφαρμόζονται δε κατά την εκλογήν ταύτην αι περί εκλογής των αντιπροσώπων της Κοινότητος διατάξεις του Νόμου.

Άρθρ. 21. Υπό των εκλογέων της κοινότητος δύναται να απολυθή ο αρχιεραβίνος και ο ραβίνος ενεργοιμένης επί τούτω μυστικής διά ψηφοδελτίων ψηφοφορίας.

Άρθρ. 22. Η προς ψηφοφορίαν ημέρα και ώρα ορίζεται υπό της επιτροπείας της κοινότητος δι' εγγράφου προκηρξέως αυτής τοιχοκολλουμένης 15 τουλάχιστον ημέρας προ της ψηφοφορίας εις την θύραν των ναών και των σχολών της κοινότητος.

Άρθρ. 23. Όπως οι εκλογείς εις τοιαύτην ψηφοφορίαν κληθώσιν απαιτείται τα 2/3 τουλάχιστον αυτών να εξήτησαν τούτο δι' αναφοράς των προς την επιτροπείαν. Επίσης τα 2/3 τουλάχιστον των εκλογέων πρέπει να ψηφίσωσι κατά την επί τούτω ωρισμένην ημέραν, υπέρ της απολύσεως του αρχιεραβίνου ή ραβίνου όπως αυτή εκτελεσθή, άλλως διατηρείται εις την θέσιν του.

Προς την Βουλήν των Κρητών

Αι Ισραηλιτικά Κοινότητες Χανίων και Ηρακλείου ήτησαντο όπως διά νόμον κανονισθώσι τα της αντιπροσωπείας αυτών και της διοικήσεως των συναγωγών και σχολείων αυτών. Συνεπεία των αιτήσεων τούτων κατήχησα το επόμενον νομοσχέδιον, το οποίον λαμβάνω την τιμήν να υποβάλω εις την ψηφον ιμίων. Εν αυτώ περιέλαβον και την διάταξιν του υπ' αριθ. 319 Νόμου, περί αντιμισθίας του Αρχιεραβίνου Χανίων, επομένως περιττόν είναι να ζητήσω ιδιαίτερος την κύρωσιν αυτού.

Εν Χανίοις τη 6 Ιουλίου 1901

Ο επί της Δημοσίας Εκπαιδύσεως
και των Θρησκευμάτων Σύμβουλος

Ν.Γ. ΠΑΛΑΜΑΚΗΣ

(Από το Αρχείο του κ. Μωσή Κωνσταντίνου)

Βιβλίο

*** J. HASSOUN, Γ.
ΘΑΝΑΣΕΚΟΥ, Ρ.
ΜΠΕΝΒΕΝΙΣΤΕ, Ο.
ΒΑΡΩΝ - ΒΑΣΑΡ:**
**«Εβραϊκή Ιστορία και
Μνήμη»** (Αθήνα, Πόλις,
1998):

Ο συλλογικός τόμος «Εβραϊκή ιστορία και μνήμη» αποτελεί ένα εκδοτικό γεγονός, γιατί είναι η πρώτη ελληνική δημοσίευση ενός διεπιστημονικού διαλόγου, και μιας δημόσιας συζήτησης, για τα ζητήματα εβραϊκής ιστορίας και μνήμης ανάμεσα σε Έλληνες και σε ξένους στοχαστές. Ενός διαλόγου που αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια και στη χώρα μας, σε μεγάλο βαθμό με πρωτοβουλία της Εταιρείας Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού.

Ο τόμος αυτός συμμετέχοντας με επίκαιρους προβληματισμούς στα ζητήματα μνήμης και ιστορίας στη σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία, με αφετηρία τη γενοκτονία των Εβραίων από το ναζιστικό καθεστώς, καταθέτει επεξεργασίες και στοχασμούς που ξεπερνούν το «εβραϊκό ζήτημα» θέτοντας γενικότερα ερωτήματα.

Το σύνολο των κειμένων είναι εισηγήσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο εκδηλώσεων της ΕΜΕΕ στην Αθήνα και στη Θεσ/νίκη, το δε επίμετρο του Τ. Τόντοροφ,

στην πρώτη του εκδοχή, παρουσιάστηκε σε συνέδριο του «Ιδρύματος Άουσβιτς» στις Βρυξέλλες. Έτσι, οι εισηγήσεις, οι «παρεμβάσεις», αυτές διατηρούν τη ζωντάνια ενός διαλόγου, μιας συζήτησης που έχει αναζωπυρωθεί διεθνώς κάτω από το φως των μεγάλων αλλαγών και της στροφής του αιώνα αλλά και ως απάντηση στις ρεβιζιονιστικές θεωρίες που εδώ και πολλές δεκαετίες υποσχάπτον τη μνήμη μας και την ιστορία.

Ο J. Hassoun (συγγραφέας του «Κοντραμπάντο της μνήμης», εκδόσεις Εξάντας, 1996) πραγματεύεται καταρχήν το διαγενεαλογικό χαρακτήρα της μνήμης, τη διαπραγμάτευσή της στο πέρασμά της από τη μία γενιά στην άλλη, δηλαδή τη διαδικασία της υποκειμενοποίησης και της ιστοριοποίησης της. Ο παραλήπτης της μνήμης δεν μπορεί να είναι ένας παθητικός δέκτης αλλά, εξ ορισμού, ενεργητικός, μέσα σε έναν «μεταβατικό» χώρο, ένα χώρο παιχνιδιού, μεταξύ προγόνου και απογόνου. Με άλλα λόγια ο παραλήπτης είναι κατά κάποιον τρόπο, ένας μετασχηματιστής, ένας δημιουργός, συνυπεύθυνος, της ιστορίας του.

Η Ρίκα Μπενβενίστε συζητά καταρχήν τις σχέσεις εβραϊκής μνήμης και εβραϊκής ιστορίας, οι οποίες άλλοτε ταυτίζονται και άλλοτε συζχρύνονται ως τον 19ο αιώνα που αρχίζει να διαχωρίζεται η μνήμη από την ιστορία

και η ιστοριογραφία γίνεται το κύριο κανάλι της εβραϊκής μνήμης, «η πίστη των Εβραίων που είχαν χάσει την πίστη τους».

Στο δεύτερο μέρος του κειμένου της, επιχειρώντας να καταδείξει πώς σε όλους τους μνημονικούς τόπους αναπαρίσταται ο λόγος - κοινωνικός, πολιτισμικός, ιστορικός - που το παρόν προβάλλει στο παρελθόν, μελετά τη μετατροπή δύο γεγονότων της εβραϊκής ιστορίας σε μνημονικούς τόπους, δηλαδή την «ποιότητα» της εγγραφής τους στη συλλογική μνήμη, (την Μασσάντρα, και την Shoah), δηλώνοντας εξ αρχής ότι και στις δύο περιπτώσεις το διακύβευμα είναι πολιτικό και ηθικό.

Το κείμενο του Γ. Θανασέκου, είναι ένα κείμενο πολιτικής ωριμότητας και στοχασμού. Ο συγγραφέας προβαίνει σε μια επανατοποθέτηση των σχέσεων ιστορίας και μνήμης, μέσα από τις α-

νατροπές που επιφέρει το «γεγονός Άουσβιτς» στην ιστοριογραφία, επανενεργοποιώντας το προ πολλού «παρωχημένο» γεγονός, την «βραχεία διάρκεια», κάτω από την εισβολή της μνήμης. Διότι, αντίθετα από την ιστορία που «προσπερνάει» το γεγονός, η μνήμη παραμένει στο εσωτερικό του, υποχρεώνοντας την ιστορία να επισκεφθεί ξανά περιοχές του παρελθόντος που δεν θέλουν να παρέλθουν. Η μνήμη δεν βυθίζεται στο παρελθόν, όπως συνηθίζουμε να λέμε, αλλά «τριγυρίζει, πεινασμένη, γύρω από το παρόν», μπολιάζει με ιστορία το παρόν.

Η Ο. Βαρών - Βασάρ προτείνει μια περιδιάβαση στους ιδιαίτερους εκείνους μνημονικούς τόπους, στους κατεξοχήν τόπους μετάδοσης της μνήμης, που είναι τα μυσεία της γενοκτονίας και της αντίστασης, συζητώντας τη σχέση που οφείλει να έχει ένα ζωντανό

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:
ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:
Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΨΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 32.44.315-8

E-mail: hkhis@hellasnet.gr

Internet site: <http://www.hellasnet.gr/jews/kis.html>

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Πολιτικά Θέματα ΕΠΕ, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 72 18 421

Διανέμεται Δωρεάν

μουσείο με την τρέχουσα ιστοριογραφία.

Τα μουσεία ακολουθούν κι αυτά την ιστορία της μνήμης. Δεν είναι περισσότερα από δεκαπέντε χρόνια που η γενοκτονία των Εβραίων κατέλαβε κεντρική θέση στην ιστοριογραφία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ακόμη πιο πρόσφατο είναι το πέρασμα από τα «αναμνηστικά» στα «ιστορικά» μουσεία.

Η σύνδεση της γενοκτονίας και της αντίστασης επιτρέπει την παρουσίαση του συνόλου της ιστορικής περιόδου. Μόνο σε συνδυασμό με την Αντίσταση, που αποτελεί την απάντηση, το αντίπαλο δέος στην κατοχή, η εκτόπιση και η εξόντωση των Εβραίων δεν παραμένει ένας κρίκος στην αλυσίδα των συμφορών του εβραϊκού λαού, σαν να αφορούσε μόνο τον ίδιο, αλλά εντάσσεται στην ευρωπαϊκή ιστορία του 20ού αιώνα.

Το επίμετρο του **Τ. Τόντοροφ**, κείμενο αναφοράς για τους μελετητές της ιστορίας και της μνήμης, πλούσιο σε ψυχαναλυτικές και ιστορικές προσεγγίσεις, συζητά τη χρήση και την κατάχρηση της μνήμης, την αξιολόγησή της, την υποτίμηση ή την υπερτίμηση της, ή ακόμη την πλήρη διαγραφή της, στις ευρύτερες κοινωνίες μας και σε κοινωνικές ομάδες με ιδιαιτερότητες. Διαπιστώνοντας το διττό φαινόμενο μιας «φρενίτιδας της μνήμης» και ταυτόχρονα ενός είδους στέρεσης της μνήμης, ο συγγραφέας

κάνει μια διάκριση ανάμεσα στην ανάκτηση του παρελθόντος και στη χρησιμοποίησή του, με γνώμονα πάντοτε το ρόλο που το παρελθόν οφείλει να παίζει στο παρόν.

Υπερασπιζόμενος την απελευθερωτική, παραδειγματική μνήμη, που επιτρέπει να υπερβούμε το γεγονός και να κατανοήσουμε ανάλογα φαινόμενα (κατανόηση δε σημαίνει ταύτιση), ο Τόντοροφ υπερασπίζεται ταυτόχρονα, μέσα από επίκαιρα παραδείγματα της ιστορίας, την αναγκαιότητα να θέσουμε τη μνήμη - αλλά και τη λήθη - στην υπηρεσία της δικαιοσύνης.

[Απόσπασμα από
κριτική της Αρριέλλας
Ασέρ, «*Ανγή*», 18.3.1999]

*** ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ: Η Παλαιά Διαθήκη** (Αθήνα, 1997) - Επιστημονική μετάφραση στη Δημοτική από τα πρωτότυπα κείμενα.

Ο γνωστός εκδοτικός οίκος της Ελληνικής Βιβλικής Εταιρείας με πολυετή παρουσία στα ελληνικά εκδοτικά πράγματα και ειδικότητα στις επιστημονικές μεταφράσεις της Αγίας Γραφής από τα πρωτότυπα κείμενα, έρχεται να μας εντυπωσιάσει με μια καινούργια έκδοση της Παλαιάς Διαθήκης.

Η μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης έγινε από το εβραϊκό πρωτότυπο και από το κείμενο των Εβδομήκοντα (για τα λεγόμενα δευτεροκανονικά βιβλία π.χ. Ιουδίθ, Τοβίτ, Μακκαβαίων, Σοφία Σειράχ κ.λπ.).

Η μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης θεμελιώθηκε πριν από 30 περίπου χρόνια από τον μεγάλο καθηγητή της Παλαιάς Διαθήκης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών αείμν. Βασίλειο Βέλλα και ολοκληρώθηκε μετά το θάνατό του από ομάδα ειδικών θεολόγων καθηγητών στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης (Η. Οικονόμου, Ν. Παπαδόπουλος, Β. Τσάκωνας, Π. Σιμωνάς, Μ. Κωνσταντίνου).

Όπως θα διαπιστώσει ο αναγνώστης, το νεοελληνικό κείμενο σε γλώσσα γλαφυρή, πέρα από την άμεση κατανόηση, δίχως τους «σχοπέλους» της στεγνής κατά λέξη μετάφρασης, που διασπούν τη ροή, δίνει τη δυνατότητα της αισθητικής απόλαυσης. Όπου το πρωτότυπο είχε ποιητική μορφή, διατηρήθηκε η ποιητική μορφή. Όπου η μορφή ήταν φιλοσοφική, η ίδια μορφή διατηρήθηκε και στη μετάφραση. Όπου η διήγηση αφορούσε επίκαιρα γεγονότα, είναι επίκαιρα και σήμερα. Είναι σημεία είναι αντίστοιχα με το στιβαρό προφητικό λόγο ή τον παρηγορητικό του Θεού στο λαό του και ούτω καθεξής.

Η ίδια η έκδοση παρέχει εξαιρετικά βοηθήματα στον αναγνώστη, όπως επεξηγηματικό Γλωσσάριο ειδικών όρων (λ.χ. Λόγος, Βασιλεία των ουρανών, Σοφία, Συναγωγή κ.λπ.). Επίσης υπάρχουν υποσημειώσεις στο κείμενο, με τις οποίες επεξηγούνται εκφράσεις, έθιμα και διάφορα πολιτιστικά

στοιχεία των αρχαίων εποχών όπου εκτυλίσσονται τα γεγονότα της Βίβλου. Τέλος υπάρχουν ιστορικοί - συγκριτικοί πίνακες, ώστε ο αναγνώστης να τοποθετείται ιστορικά και να ξέρει, όταν λ.χ. διαβάζει τα κείμενα του προφήτη Μαλαχία ή του Οβδιού, ότι αυτοί οι προφύητες έδρασαν στην Παλαιστίνη περίπου την εποχή που στην Ελλάδα γινόταν η μάχη του Μαραθώνα ή η ναυμαχία της Σαλαμίνας (490 και 480 π.Χ.).

*** Μ. ΚΕΝΤΡΟΥ - ΑΓΑΘΟΠΟΥΛΟΥ: Σιννοικισμός σιδηροδρομικών** (Αθήνα, Κέδρος, 1998).

Ο σιννοικισμός που περιγράφεται στο αφηγηματικό αρχείο να χιτίζεται το 1930 στη Θεσσαλονίκη για πρόσφυγες - υπαλλήλους των ΣΕΚ. Ο σιννοικισμός επλήρη στον πόλεμο του '40 από τους βομβαρδισμούς, αφού οι Ιταλοί στόχευαν τον σταθμό που έφτανε από την Επταλόφου ως τους ανιμόμυλους του Μπαύτα.

Ο νέος σταθμός χιτίζονταν ακόμα και θα ήταν, γράφει, ο μεγαλύτερος των Βαλκανίων. Τραγκές και οι μνήμες από το διωγμό των Εβραίων της Θεσσαλονίκης.

«Το χίτρινο άστρο στο πέτο των Εβραίων, καθώς τους συναντούσαμε καθημερινά στο Βαθράρι και στην Εγνατία να περπατούν στο γυμνάσιο, έχει μείνει μέσα μου (...).»

Επιστολές στα "Χρονικά"

**«Ουκ ένι Ιουδαίος
ουδέ Έλλην»: Ο δρ.**

Βασ. Γ. Αϊδάλης - Θεσσα-
λονίκη δημοσίευσε την
παρακάτω επιστολή στην
«Μακεδονία» (21.5.1999):

«Τώρα που καταστά-
λαξε ο απόηχος από τις
εύστοχες παρατηρήσεις
του κ. Χερίμογλου και τις
αξιολογές παρεμβάσεις
τόσων έγκριτων συμπολι-
τών μας, καιρός είναι να
δούμε ψύχραιμα το θέμα
των Εβραίων της Ελλά-
δας, που δεν αποτελεί α-
μελητέο κεφάλαιο της μα-
κροαίωσης ιστορίας μας.
Στεκόμαστε, βέβαια, όλοι
με συγκίνηση στο άδικο ο-
λοκαύτωμά τους, για το
οποίο πολλοί έχουμε να
πούμε πολλά, ας μην πα-
ραβλέπουμε, όμως, ότι οι
Ισραηλίτες Έλληνες επί
αιώνες ολόκληρους δια-
μόρφωσαν την ελληνική ι-
στορία, σαν Έλληνες που
ήταν και είναι, μια και η
διαφορά τους είναι μόνο
το θρησκειο, αναγνωρι-
σμένο και κατοχυρωμένο
κι αυτό από όλα τα ισχύ-
σαντα Συντάγματά μας.
Δεν πρέπει, φυσικά, να
τους συγχέουμε με τους
Ισραηλινούς, τους υπηκό-
ους δηλαδή του Ισραήλ,
που έχουν βέβαια δική
τους εθνικότητα. Ακόμη
κι αυτούς, όμως, τους πα-
ραγνωρίζαμε επί χρόνια,
παρά το ότι μέχρι κι ο
Σπύρος Μαρκεζίνης, στις
προγραμματισμένες δη-
λώσεις της «κυβέρνησης»
στα τέλη Νοεμβρίου
του 1973 είπε ότι δικαιού-

νται να έχουν κι αυτοί
«μια θέση στον ήλιο».
Ενώ βιαστήκαμε ν' ανα-
γνωρίσουμε ως πρόσβη
κάθε ξένο άλλης χώρας, έ-
πρεπε να έρθει η κυβέρνη-
ση Μητσοτάκη για ν' απο-
καταστήσει τη διεθνή τάξη
και ν' αναβαθμίσει τον ε-
πιτετραμμένο του Ισραήλ
σε πρόσβη. Εδώ μιλάμε
κυρίως για Έλληνες πολί-
τες, Ισραηλίτες κατά το
θρησκειο, που φοίτησαν
στα ίδια σχολεία μ' εμάς,
έπαιζαν στους ίδιους δρό-
μους μ' εμάς, που φορο-
λογήθηκαν, στρατεύθη-
καν, πολέμησαν, τραυμα-
τίστηκαν και σκοτώθηκαν
για την Ελλάδα.

Έχει πολλά ν' απαντη-
θεί και γι' αυτούς η ι-
στορία μας. Όσες σελίδες,
βλέπετε, απ' αυτήν κι αν
αναδιφήσουμε, θα βρούμε
ανάμεσά τους πάμπολλες
απ' αυτές ποτισμένες με
το τίμιο αίμα, τον ιδρώτα
και τα δάκρυα των Ισραη-
λιτών αδελφών μας,
Ελλήνων αλλά και Φιλελ-
λήνων. Ο Μωυσής Μαϊ-
μονίδης, μέχρι το 1204,
που πέθανε, διέδιδε στον
ακμάζοντα τότε αραβικό
κόσμο την αριστοτέλεια
ελληνική φιλοσοφία. Ο
Μαξ Νορντάου κι ο δημο-
σιολόγος Σολομών Ραϊ-
νάχ υποστήριζαν τα εθνι-
κά δίκαιά μας στην Κρήτη
και στη Μακεδονία. Ο
Χένρι Μοργκεντάου, ο ε-
πιφανής αυτός Εβραίο -
αμερικανός, ήταν εδώ
στην πόλη μας, επικεφα-
λής της επιτροπής αποκα-
ταστάσεως προσφύγων.

Στον πόλεμο του 1940,
1.600 Εβραίοι εθελοντές
της Παλαιστίνης, που υ-
πηρετούσαν στο βρετανι-
κό εκστρατευτικό σώμα,
ήρθαν να πολεμήσουν
στην Ελλάδα. Στον ίδιο
πόλεμο πήραν μέρος
12.898 Ισραηλίτες Έλλη-
νες, μεταξύ των οποίων
343 αξιωματικοί. Απ' αυ-
τούς σκοτώθηκαν 513 και
τραυματίστηκαν 3.743. Κι
ανάμεσά τους, ο μεγάλος
νεκρός της Πρεμετής, ο
Χαλκιδαίος συνταγμα-
τάρχης Μαυροχάι Φριζής.
«Τρόπαιο η θυσία σου, αι-
ώνιο, υψωμένο
στις θανατοστήες μας ιστο-
ρίας τα μετέωρα θα ζει,
να διαλαλεί το τίμιο τ' ό-
νομά σου,

αθάνατε ήρωα Φριζή».

Κι επακολούθησε το
Ολοκαύτωμα, που μας
συγκλόνισε όλους:

«Τι χθες, τι σήμερα, τι
αύριο.

Στιγμές τα χρόνια εί-
ναι μόνον.

Οι ποιητές και οι προ-
φήτες δεν πεθαίνουνε
και ζουν οι μάρτυρες
εις τους αιώνες των αιώ-
νων».

Παρόμοιο ψήφισμα ε-
ξέδωσε η Κοινότητα και
στο συλλαλητήριο της
31ης Μαρτίου 1994, που
κατέληγε, ότι «δεν θα α-
ποδεχθεί μια καταφανή
παραχάραξη της ιστο-
ρίας». Και στις 29 Μαΐου
1994, μια Κυριακή μεση-
μέρι, γέμισε δάκρυα η αί-
θουσα τελετών του πανε-
πιστημίου μας, όταν τιμή-
θηκαν 80 «σωτήρες - ευερ-

γέτες» των Ισραηλιτών α-
δελφών μας. Πώς αλήθεια
να συγκρατηθεί κανείς,
βλέποντας την υποβαστα-
ζόμενη γηραιά Εβραία να
πέφτει με λυγμούς στην α-
γκαλιά του επίσης γηραι-
ού προέδρου της κοινότη-
τας Στυκιάς Ημαθίας, που
την έσωσε μαζί με τους
συγχωριανούς του μαζί
με πάνω από 50 ομοθρή-
σκους της; Ήταν η επι-
βράβευση του αγώνα της
σωτηρίας, που άρχισαν με
το γνωστό υπόμνημά τους
στις αρχές κατοχής ο Δα-
μασκηνός και η πνευματι-
κή μας ηγεσία, για το ο-
ποίο ο Γερμανός στρατιω-
τικός διοικητής είχε απει-
λήσει με τουφεκισμό τον
Αρχιεπίσκοπό μας. Κι η ι-
στορία διέσωσε επί λέξει
την αγέρωχη απάντηση
του Δαμασκηνού: «οι ιε-
ράρχες της Ελλάδος,
στρατηγέ Στροπ, δεν του-
φεκίζονται, απαγχονίζο-
νται. Σας παρακαλώ να
σεβαστείτε αυτή την πα-
ράδοση».

Ο σύμβουλος Επιζωο-
τείας δρ. Τάσος Ν. Μαρί-
νος, γράφει, ότι: «Η Πα-
λαιά Διαθήκη αφιερώνει
πολλά κεφάλαια στον πό-
λεμο, τον οποίον κατά κά-
ποιο τρόπο και ηθικοποι-
εί και τούτο διότι, όταν ο
ανέστικτος και πλάνης
Ισραήλ εγκαταστάθηκε
στη Γη της Επαγγελίας, υ-
ποχρεώθηκε να κάνει μα-
κρούς και σκληρούς αγώ-
νες εναντίον αυτών που
αμφισβητούσαν το δικαί-
ωμά του να εγκατασταθεί
σ' αυτή τη γη. Από την ά-

ποψη αυτή, ο πόλεμος παίρνει ιερό χαρακτήρα, γιατί έχει την έγκριση του Θεού, που συμμετέχει σ' αυτόν. Είναι χαρακτηριστικό, όσον αφορά το θέμα αυτό, το Δευτερονόμιο (Κεφ. 20, στ. 3): «Άκουε Ισραήλ! Υμείς πορεύεσθε σήμερον εις τον πόλεμον επί τους εχθρούς υμών. Μη εκλυέσθω η καρδιά υμών. Μη φοβείσθε μηδέ θραύεσθε, μηδέ εκκλίνετε από προσώπου αυτών, ό-τι ο Κύριος ο Θεός υμών, ο προπορευόμενος μεθ' υμών, συνεκπολεμήσει υμίν τους εχθρούς υμών και διασώσει υμάς».

«Αλλά το τέλος του πολέμου, κατά τους θεοφορουμένους διδασκάλους του Ισραήλ είναι η ειρήνη.

Πρώτοι αυτοί έδιδαν ότι ο πόλεμος δεν είναι δημιουργημα του Θεού, αλλά αποτέλεσμα των αμαρτιών μας, που το ανέχεται Εκείνος προσωρινά, μέχρι την ημέρα κατά την οποία «τόξον και ρομφαίαν και πόλεμον συντρίψει από της γης» (Ωσηέ 2, 18)». Αν αναφερόμαστε, μάλιστα, στην εποχή του 1821, που είναι τόσο χαρακτηριστική στην ιστορία μας, θα πρέπει να μνημονεύσουμε τρεις Ισραηλίτες Φιλέλληνες, με τη γλαφυρότητα που τους περιγράφει ο Ασέρ Μωυσής:

Τα ηρωικά κατορθώματα των αγωνιστών του '21 προσκορούν στις σκληρές για τα εθνικά δικαια των υποδούλων λαών αποφάσεις της Ιεράς Συμμαχίας. Οι Φιλικοί και όλοι οι ανά τον κόσμο Έλληνες πατριώτες αγωνίζονται και αυτοί να διαφωτίσουν και να συγζητήσουν την κοινή γνώμη των

ελευθέρων λαών, για να διασπάσουν τα πολιτικά φράγματα της Ιεράς Συμμαχίας. Στο Παρίσι, όπου πνέει ακόμα δροσερή η αύρα της Γαλλικής Επανάστασης, ένας Εβραίος δημοσιογράφος, ο Γεώργιος Λαφίτ, γράφει στη «Φρανς Λιμπρ» πύρινα άρθρα, ζητώντας να καταστεί το ταχύτερο η Γαλλία συμπαραστάτης και βοηθός των Ελλήνων προμάχων της ελευθερίας. Ηλεκτρίζει με την αφορηγرافία του τις ευαίσθητες μάζες του παρισινού λαού, τις συνεγείρει στον Κεραμεικό και αναγκάζει τον Λουδοβίκο ΙΗ' να βγει ένα πρωί με τα νυχτικά του στον εξώστη των ανακτόρων του Λουίβρου, για να καθησυχάσει τα πλήθη και να υποσχεθεί βοήθεια στους μαχόμενους Έλληνες.

Ενώ αυτά διαδραματίζονταν στη γαλλική πρωτεύουσα, ο Μωυσής Γκάστερ, διπλωματικός πράκτορας της Ολλανδίας στο Βουκουρέστι, έσωζε τον πρίγκιπα Υψηλάντη από την καταδίωξη των Τούρκων, βοηθώντας τον να περάσει τα ρουμανο-αυστριακά σύνορα. Όταν δε μετά το δίκαιο θρίαμβο της Ελληνικής Επανάστασης και τη διεθνή αναγνώριση της ελληνικής ανεξαρτησίας, του προσφέρθηκε «ως ενθύμιον» για την πράξη του ένα πολύτιμο δώρο, αρνήθηκε να το δεχθεί, δίνοντας τη «βιβλικής εμπνεύσεως» απάντηση, ότι δεν ήθελε να ανταλλάξει με το γήινο εκείνο δώρο την ανταμοιβή, που περίμενε να πάρει από το Θεό. Τόσο ιερό θεωρούσαν τον ελληνικό απελευθερωτικό αγώνα οι

φωτισμένοι Ισραηλίτες εκείνης της εποχής.

Τρίτο παράδειγμα της συμπάθειας που βρήκε ο Αγώνας του '21 μεταξύ των Εβραίων της Ευρώπης, είναι το αναφερόμενο από τον Κωνσταντίνο Δραγούμη περιστατικό, ό-τι ο Αρχιεραβίνος της Βεστροφάλης έκανε φιλέλληνα κληρύσματα στις Συνεργούς και «συνέλεγε» εράνους μεταξύ των πιστών υπέρ των αγωνιστών της Πελοποννήσου».

Μαζί στον αγώνα, λοιπόν, καθένας από το δικό του μετερίζι, οι φιλέλληλες μαζί με τους Έλληνες.

Τελειώνω με μια άλλη περίοδο της ιστορίας μας, το 1922. Ο Ερμαν Σπίρερ,

Ισραηλίτης με ελβετική υπαγωγή, έσωσε δεκάδες από γυναικόπαιδα στη Σμύρνη, κερκοντάς τα στις απέραντες καπναποθήκες του, ναύλωσε δε με έξοδά του διάφορα πλοία για τη διαφυγή των προσφύγων συμπατριωτών μας. Είναι όμως και τόσοι άλλοι, που δεν χωράν ούτε τηλεγραφικά σ' αυτές τις γραμμές.

Ας μην παραβλέπουμε, λοιπόν, την επί αιώνες συμμετοχή των Εβραίων στην ιστορία της χώρας μας. Τετριμμένο το «οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλλην» της Αγίας Γραφής, χρειάζεται όμως να το θυμίζουμε κατά καιρούς στους επιλήσμονες συμπατριώτες μας».

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΟΥ Ε.Μ.Π. ΓΙΑ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Στον τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ. Πολυτεχνείου γίνονται δεκτές αιτήσεις υποψηφίων για εκπόνηση διδακτορικής διατριβής σε θέματα ιστορίας της πόλης και της πολεοδομίας. Οι υποψήφιοι μπορούν να είναι πτυχιούχοι αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι, πολιτικοί μηχανικοί και τοπογράφοι πολυτεχνείων ή πτυχιούχοι τμημάτων ιστορίας, αρχαιολογίας ή κοινωνιολογίας πανεπιστημιακών σχολών.

Ανάμεσα στα προτεινόμενα θέματα είναι και θέματα που αφορούν την εβραϊκή παρουσία στην Ελλάδα, όπως οι εβραϊκές συνοικίες στις ελληνικές πόλεις μετά το 1500, ή αντίστοιχα μόνο στον 18ο - 19ο αιώνα, ή έρευνα για μια συγκεκριμένη πόλη, π.χ. η εβραϊκή συνοικία της Λάρισας, της Ρόδου, της Χίου, των Χανίων κ.λπ., ή έννοια του γκέτο σε σχέση με την εθνοκοινοτική συνοικία στις βενετοκρατούμενες και τουρκοκρατούμενες περιοχές κ.ά.

Η προθεσμία λήγει το πρώτο 10ήμερο του Σεπτεμβρίου, αλλά οι υποψήφιοι θα πρέπει να έλθουν σε συνεννόηση με τον Τομέα νωρίτερα. Για περισσότερες πληροφορίες οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να απευθυνθούν στη Γραμματεία του Τομέα, τηλ. 772.3818 και 772.3820 και φαξ 772.3819 ή στους καθηγητές κ.κ. Δημ. Ν. Καρύδη (τηλ. 772.3794) και Γεω. Μ. Σαρηγιάννη (τηλ. 772.3793) μέχρι το πρώτο δεκαπενθήμερο του Ιουλίου.

EVENTS IN MEMORY OF THE JEWS OF DRAMA

Unveiling of the Holocaust Memorial

In the beginning of May 1999, in Drama, significant events were held in the memory of the Jews of Drama. The events were organized by the Municipality of Drama, the Central Board of Jewish Communities in Greece, and the Jewish Community of Kavala. In March 1943, the Jews of Drama were concentrated by Bulgarian invaders, deported and exterminated by the Nazis in Treblinka. The events were supervised and cared for by Mr. V. Venouziou and Mr. Vas. Ritzaleos. The highlight of the events was on Sunday May 9th, with the unveiling of the Holocaust Memorial. There is no doubt that Drama is the pioneer of similar events in Greece. It is worthwhile reminding that events in memory of the Jews of the city were first held in 1997. The unveiling of the plaque followed on the ruins of the tobacco warehouses, where the Jews of Drama were detained in 1943. That was when the Mayor Mr. M. Tzimas announced officially the dedication of a space to the Holocaust Memorial that was recently finished.

This year the program of events began with the opening of the photography exhibition on the Holocaust. The material was from the Simon Marks Museum in Thessaloniki and the photographs were from the pre-war life of Jews in Drama. The exhibit was inaugurated by the Mayor of Drama who emphasized the significance of the events for the city and the Jewry. Chairman of the Jewish Community of Kavala Mr. S. Tsimino addressed a brief greeting, praising the initiative that the Municipality of Drama took. Afterwards, the researcher of Jewish history in the area Mr. Vas. Ritzaleos developed the subject: "Attempt to interpret a huge crime". Former Prefect Mr. Dimitriadis, the head of DEKPOTA, Mr. Triandafillidis, Secretary General of the Jewish Community of Kavala Mr. Vic. Venouziou, the only Jewish family of the city today (that of Mr. Iak. Cohen) and a great number of people attended the events.

Through the co-operation of the director of elementary education, the high-school pupils of Drama were visiting the photography exhibition daily. Mr. Ritzaleos who was in charge, guided over 300 pupils and their teachers who watched a short film on the concentration camps. The main event was held on 8/5/99 at the amphitheater of the government house that was filled to capacity. The guest speaker was the professor of Modern History at the University of Thessaloniki, Dr. Ioannis Hassiotis. In his speech, Dr. Hassiotis presented a brief history of the Jewish Community of Drama and of the deportation of its members, while he stressed the importance to preserve our historic memory of the Holocaust. The event continued with classical music played by the Voulgari brothers, and the quire of the Jewish Community of Thessaloniki that interpreted traditional ladino songs. During the event, the Mayor of Drama Mr. M. Tzimas and the head of the Central Jewish Board Mr. M. Konstantinis addressed greetings and exchanged honorary plaques in recognition of the mutual friendship attaching the Municipality of Drama to the Greek Jewry. Delegates from the Metropolis, from local authorities, from the Greek Jewish Communities and organizations, as well as from the spiritual world of Drama, attended the event.

The unveiling of the Memorial

On March 3rd 1943, before their deportation, the Jews of Drama were arrested and stowed in the tobacco warehouses in the today idyllic park of Agia Barbara. In front of these warehouses, the unveiling of the Memorial of Drama's Jewish victims of the Holocaust was held. Local authorities and the leadership of Greek Jewry emphasized the

symbolism and the significance of the ceremony, in today's troubled waters of the Balkans and at a time when racial hatred and nationalism are revived. The ceremony was held in the presence of the Metropolitan Bishop of Drama Mr. Dionysios, the Rabbi of Paris Rabbi Messas, the Rabbi of the Jewish town Vincennes Rabbi Kapeta - who is originally from Larissa - and of the Rabbi of Thessaloniki Rabbi Dayan. He head of the Prefectoral Council of Drama Mr. Kalogirou, the Mayor of Drama, the President of the Central Jewish Board, Members of the Parliament in the district Messrs. Papadopoulos and Saatsoglou, Vice-Chairman of the Jewish Community of Thessaloniki Mr. Saltiel, and Chairman of the Jewish Community of Kavala delivered an address of greeting at the event. Secretary General of the Jewish Community of Kavala, the "soul" of the events, Mr. V. Venouziou, delivered the merits of the day.

The representatives of the local authorities referred to the historic presence of Jews in the region and their asset to its economic life until the War. They emphasized the mutual fate of Gentiles and Jews during the hard times of Bulgarian Occupation as well as the significance of the Memorial, both for the society of Drama as well as for the Greek Jews.

Among others, the chairman of the Central Jewish Board stressed the following: "Monuments are the living testimony of historic events. They honour, but at the same time they remind and teach. They honour the memory of those to whom they are dedicated, they remind their contemporaries of events and personalities of their time and - mainly - they teach the young everything they don't know, everything they ought to know? Today's ceremony sends messages with a broader sense to places beyond this geographical area in which we are. The messages are that humanity, for no reason and under no pretence, should face the disaster of war and the unfortunate experience of the Holocaust?"

We have to make a special citation to the greeting of the Rabbi of Paris who was touched as he spoke of the initiative of the city of the Greek border, as well as to the speech of Mr. Tsimino, who stressed the fact that Jews were rescued - just like himself and his father - by brotherly Christians.

The ceremony, which was attended by all the town's authorities, Jews from all of Greece and a great number of inhabitants of Drama, closed with the laying of wreaths.

The end of Jewish Communities of Eastern Macedonia and Thrace

On the night of March 3rd 1943 the Bulgarian Occupation authorities arrested the Jews of Eastern Macedonia and Thrace. The Jews of Drama (1.200), Kavala (2.100), Serres (600), Komotini (819), Xanthi (550), and Alexandroupoli (140) were stowed in the tobacco warehouses of the Agia Barbara, region of Drama, where they stayed for three days before they were transported to temporary concentration camps in Southern Bulgaria. On the 20th and 21st March they were transported by train, under Bulgarian and German escort, to the port of Lom. From there they were transported to Vienna in riverboats under squalid conditions. In the beginning of April they arrived in Poland, at the concentration camp of Treblinka where they were exterminated. None of the above communities revived after the Holocaust. The few survivors settled in other cities. Today, there are very few monuments in these towns to remind of the Jewish presence before the war.

Summary of the contents of Issue No 162, Vol. 22

July - August 1999

✓ German **Max Merten** had been political councilor of the Military Commander in Thessaloniki during the period of German Occupation. 40 years ago Merten was tried in Greece - and sentenced to a 25 - year term - for his crimes mainly against Jews. After the interference of the German government, Merten was released a few months later and died in Germany in 1976. On this occasion, Al. Nar published an article titled «The Merten Case: 40 years later», where he discusses the cases of many war criminals who succeeded to finally avoid punishment.

✓ During the German Occupation in Greece the region of Eastern Macedonia was under the occupation of the Bulgarian Army. In March 1943, the Bulgarians arrested the Jews from Serres, Drama, Kavala, Xanthi, Komotini and Alexandroupoli and deported them to the Nazi concentration camps. None of these Jews ever returned or gave signal of life.

On the occasion of the unveiling of the **Holocaust Memorial in Drama**, in May 1999, Mr. Vas. Ritzaleos writes about the destruction of these Jewish communities.

✓ The essay by Martin Buber (1878 - 1965), titled «**Utopia of Peace**», is appropriate of time when the logic of violence and weapons and ideologies of national hatred shut the paths of communication.

✓ We republish data from the Greek newspaper «Akropolis» (of the year 1913) on the life of **Jews in the Community of Ioannina** at the time.

✓ In the beginning of the 20th century Crete was not yet unified to Greece. In 1901 the local parliament of Crete voted of the constitutions of function of the **Jewish Communities of Chania and Iraklio**.

✓ The issue closes with **letters** to the editor and **book presentations**.

(Translation: Rebecca Kamchi)

